

ÉDES ANYANYELVÜNK

XIV. ÉVFOLYAM 4. SZ. M 1992. OKTÓBER-DECEMBER

ÁRA: 25 FORINT

A tartalomból:

Balázs Géza:
Beszélgetés
Temesi Ferencsel

Kemény Gábor:
Normaváltás közben

Kovalovszky Miklós:
Meddig helyes
a helytelenítés?

Dr. Nagy Zoltán:
A tiltott határátlépés
törvényi szövege

Makra Zsigmond:
Lélekvesztő

Büky László:
Rosszkedvünk tele

Berényi Zsuzsanna
Ágnes:
Pártováság

Sámbokréthy Péter
Meglopna az Isten k
porsóját is

Pályázatok,
versenyek,
beszámolók

Két levél

Az Anyanyelvápolók Szövetségének III. közgyűlését több jeles tudós és közéleti személyiség tisztelte meg jelenlétével, jó néhányan pedig – akadályoztatva lévén a személyes megjelenésben – táviratban vagy levélben köszöntötték a közgyűlést. E levelek közül kettőt lapunkban is közlésteszünk.

A szerk.

Grétsy László főtktár úrnak
Anyanyelvápolók Szövetsége
Budapest

Tisztelt Főtktár Úr!

Köszönöm meghívását az Anyanyelvápolók Szövetsége közgyűlésére. Kérem megértését, hogy hivatali kötelezettségeim (éppen kormányülés lesz) nem teszik lehetővé a személyes találkozást.

Napjainkban a mi tájékunkon különösen fontos üggyé vált az anyanyelv ápolása, intézményes védelme. A nagyszámú, kisebbségként élő magyarságnak azért kell küzdenie, hogy anyanyelvét megőrizhesse, a közéletben is használhassa, iskolában, más kulturális intézményekben ápolhassa, gyermekeinek átadhassa. Nekünk itthon nem a jogi feltételekért, az intézményi keretekért, ám sokszor az igényes törekvés, a gondosság hiánya miatt kell küzdelmet folytatnunk a helyes, szabatos magyar beszéd érdekében.

Vitathatatlan, hogy ebben közös a felelősségünk, hiszen a családi otthon, az iskola mellett a közélet szereplői, az írott és elektromos sajtó művelői egyaránt sokat tehetnek azért, hogy megálljon nyelvünk romlásának fájdalmas tapasztalt folyamata.

Van tehát bőven feladatuk azoknak, akik az anyanyelv ápolását különösen is szívégyüknek tekintik. Legyenek hát találékony, ötletes, okos és fáradhatatlan ösztönzői, művelői a szép magyar beszédnek.

Köszönti:
Antall József

Kedves Barátaim!

Nagyon sajnálom, hogy a szövetség életének ebben a fontos szakaszában nem tudok veletek együtt lenni. Betegségem megakadályoz ebben. De ha személyesen nem is tehetem, legalább így, írásban hadd köszöntsem az Anyanyelvápolók Szövetségének III. közgyűlését az Anyanyelvi Konferencia nevében, vagyis annak az alig néhány hete Esztergomban megrendezett tanácskozásnak és vezetésének a nevében, amelyik a nagyvilágban szerte-szét élő magyarok nemzeti és azon belül anyanyelvi tudatának ébrentartását és erősítését tekinti legfőbb feladatának. Úgy gondolom, e két testületnek, az Anyanyelvi Konferenciának és az Anyanyelvápolók Szövetségének céljai, bár nem teljesen azonosak, közel állnak egymáshoz, sőt több tekintetben egybe is esnek. Márpedig ha így van, akkor nemcsak jogunk, hanem kötelességünk is vállaltatni, összehangoltan végezni anyanyelvmegőrző, anyanyelvápoló munkánkat.

A közgyűlés résztvevőinek eredményes tanácskozást kívánok úgy is, mint az Anyanyelvi Konferencia tiszteletbeli elnöke, úgy is, mint az Anyanyelvápolók Szövetségének elnökségi tagja és úgy is, mint az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának elnöke:

Lőrincze Lajos

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók
Szövetségének
negyedévenkénti folyóirata

Megjelenik
a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:
az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:
Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:
1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.

Postacím:
1364 Budapest, Pf. 122.

Előfizethető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.,
közvetlenül vagy postautalványon.
Előfizetési díj: egy évre 100 Ft
Számonkénti ár: 25 Ft

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:
Balázs Géza
Bencédy József
Deme László
Fábián Pál
Grétsy László
Kemény Gábor
Lőrincze Lajos
(a szerkesztőbizottság elnöke)
Maróti István

Rác Endre

ISSN 0139-0457

Készült a Cerberus Kft. gondozásában
CERBERUS Kft. 1054 Budapest,
Kálmán I. u. 23. Telefon: 1323-511
Felelős vezető: Borbáth Gábor
Nyomás:
Passzerpont Bt.
Felelős vezető: Kámánné Bari Erika

Tájékoztató A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriumának döntéséről

A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma 1992. szeptember 24-én tartotta az első olyan ülését, amelyen már díjakról, támogatásokról döntött. Ez alkalommal a következő összegeket ítélte oda:

Három csángó fiatal magyarországi tanulmányainak támogatására:	90 000 Ft
A Magyar Nyelv című folyóirat támogatására:	70 000 Ft
A Magyar Nyelvőr című folyóirat támogatására:	70 000 Ft
Nyári anyanyelvi táborok támogatására:	70 000 Ft
Egy vagy több országos nyelvi pályázat támogatására:	20 000 Ft

Végül létrehozta A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány nyelvművelő díját, amelyet évente legfeljebb három fő kaphat meg, három olyan személy, aki vagy abban az évben, vagy egész életében – ez esetben életműdíjat kiérdemelve – kimagasló eredményeket ért el a magyar nyelv ápolásában, művelésében. A díjat idén ketten nyerték el: posztumusz díjban részesült Z. Szabó László győri tanár, az Anyanyelvápolók Szövetségének egyik alapítója, továbbá nyelvművelő díjban részesült Szende Aladár, a Magyar Nyelvőr című folyóirat szerkesztője.

A kuratórium legközelebb 1993 nyarán dönt további támogatásokról.

Grétsy László
a kuratórium alelnöke

Tartalom

Két levél (Antall József és Lőrincze Lajos)	1
Tájékoztató A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriumának döntéséről ..	2
Balázs Géza: Beszélgetés Temesi Ferencsel	3
Szűts László: Az idegen szavak és a helyesírás	4
Szántó Jenő: Konvertábilis preferáció?	4
Kemény Gábor: Normaváltás közben	5
Páldi János: Erélyesebb nyelvművelésre van szükség	6
Kovalovszky Miklós: Meddig helyes a helytelenítés?	7
Maróti István: Meditáció a szó hatalmáról, becsületéről, tisztességéről	8
Dr. Nagy Zoltán: Hogyan értelmezhető a tiltott határátlépés törvényi szövege? ..	9
Sámbokréthy Péter: Meglopná az Isten koporsóját is	9
Makra Zsigmond: Lélekvesztő	10
Simon Zoárd: Szleng és szlogen	10
P. Kovács Imre: Miért saru a csizma?	10
Noll Katalin: Vénusz(z), avagy az isteni étolaj titokzatos keringéséről	11
Éder Zoltán: Boldog névnapot!	12
Bozsik Gabriella: Cinóber Papírbolt?	12
Graf Rezső: BÖK és társai	13
Büky László: Rosszkedvünk tele	13
Wacha Imre: Hagyomány és újítás	14
Nyelvművelő verseny Erdélyben	14
Szende Aladár: Gyorshír az Anyanyelvápolók Szövetségének közgyűléséről ..	15
Pályázati felhívás anyanyelvi táborok szervezésére	15
Deme László: Az 1992. évi Kazinczy-jutalmakról	16
Szűts László: Nyelvművelő napok Adán	16
Heltainé Nagy Erzsébet: Anyanyelv-oktatási napok – tizedszer	17
Grétsy László: Tisztelgő kötet Fülöp Lajos 60. születésnapjára	17
Pontozó	18
Gerendeli György: Eddzük magunkat!	19
Szerzőinkhez	19
Kövesi László: Fejlődéstörténet magyar módra	20
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Pártováság	20

„A magyar nyelv az én szerelmem...”

– Beszélgetés Temesi Ferencsel –

Temesi Ferenc regényeiben a nyelvi ötletek, lelemények, stílusok, hagyományok gazdag változatosságával találkozhatunk. A Por (I., II.) című szótárregénye valóságos nyelvi példatár. Új regénye írása közben látogattunk el az íróhoz.

– Mit jelent számodra a népi kultúra, a nyelvjárás?

– Először is az otthont jelenti. Mert én szegedi vagyok. Az iskolában a tanárok a szünetben ugyanúgy ö-ztek, mint mi, az órán persze az irodalmi nyelvet beszéltük. Meghittséget, bensőségeséget jelent, tehát nekem most hiába mondanád, hogy beszéljünk szegedi nyelvjárásban, én ezt nem produkálom. Öntudatlanul vált át az ember. Amikor kiszáll a vonatból vagy a kocsiból – otthon. Sajnos a szegedi szóhasználatot tudatosan hagyták ki az irodalmi nyelvből. Dugonicsnak még óriási sikere volt az Etelkával, amelynek második kiadását átírta ö-ző nyelvjárásba. Vagy mi lenne, ha mi a szép és archaikus csángó nyelvjárást beszélénk? Amerikában ugyanis ez történt az angollal: kiváltak és más hagyományt öriztek meg, miközben a brit-angol továbbfejlődött. Tehát olyasmi az amerikai angol, mintha „csángóul” beszélnének az emberek. Az amerikai fül számára elviselhetetlenül bájos, negédes, túlfinomodott a brit angol kiejtés. A mi nyelvjárásaink nem különböznek annyira egymástól, mint például a Mexikóban élő zapotékoké, akik 42-féle tájszólást beszélnek. Talán azért maradtak zapotékok, azért nem veszték össze, mert nem is nagyon értik egymást. A nyelvjárást a Földről eltűnő állatokhoz is hasonlíthatnám. Ha nem lesz többé mosómedve, kevesebbek leszünk mi is. Nem kérdéses, mi a jövő: a tömegkommunikáció egységesíti. De például a posztmodern irodalomban tudatosan törekednek a tájszólások és a szleng használatára.

– A Szív bőjtje című kötetedben kínai nyelvű várlataidról olvastam. Mi hajt az idegen nyelvek felé?

– Ezt sohasem kérdeztem meg magamtól. Folyékonyan beszélem az amerikai angolt, túrhetően beszélek franciául, viszonylag elfogadhatóan oroszul és még gagyogok négy-öt nyelven. Nem hiszem azt, hogy „ahány nyelv, annyi ember”. Annyi „félember” talán. Egy másik kultúrát csak akkor lehet teljesen megismerni, ha beleszületünk. Közelebb kerülni egy néphez csak a nyelvén keresztül lehet. A kínai nyelvben például nin-

csen igeidő, ez gondolkodásmódjuknak is egyik lényege. Az idegen nyelvekben mindig az a lényeg, ami az utazásban: hogy mit tudunk hazahozni. Ezért használom, sőt keverem a nyelvváltozatokat, nyelveket munkáimban, különösen a most készülő Híd című regényben. Egyébként angolul különösebb nehézség nélkül tudok írni, persze nem olyan szinten, mint magyarul. A magyar nyelv az én szerelmem, szeretem ezt a „titkos nyelvet”. S talán maga az Élet is egy olyan nyelv, amelyet mindannyian rossz akcentussal beszélünk.

– Mitől félted a magyar nyelvet?

– A kultúrák mindig követték, beárnyékolták egymást. Hesse azt mondta: ahol két kultúra találkozik, ott mindig fájdalom van. Egyre több a fájdalom. Az amerikai angol kultúra, amelyet én meglehetősen jól ismerek, egyre többfelé terjed. Az amerikanizálódástól félttem a magyar nyelvet, hogy elveszítjük saját szavainkat. Azt mondjuk: marketing, meg is indokolják, hogy a piackutatás nem fejezi ezt ki. Különböző okos, félművelt emberek ezzel próbálnak tekintélyt szerezni maguknak. Arról nem beszélve, hogy a grape fruit-ot, amit senki sem tud kimondani, inkább használják a jó kis citrancs helyett. Olyan tökéletesen eltalált szó ez, de nem, inkább: „gape fruit”, „gép frút”, van minden, de csak azért sem mondják magyarul. Van bennünk valami sznobizmus. Minden, ami nyugati, az jó, az magasabb rendű. A tömegkommunikáció mindent egységesítő jellege miatt is félttem a magyar nyelvet. Az amerikai televízió, az amerikai tömegkultúra hatásától, ami azt jelenti, hogy az egész világot egy Mr. Smith-zé, egy átlagos amerikai kisvárosi fogyasztóvá kell átalakítani.

– A Por-ban sok más mellett olvastam a bürokratikus, hivatali nyelvezet paródiájáról is.

– Erről igazán jól Orwell írt. A new speak, az új beszéd lényege, hogy ne lehessen és ne kelljen rajta gondolkodni. A hivatalos nyelv lényege, hogy elfedje, becsomagolja a semmit, s ezt úgy adja elő, hogy ti mindannyian a hatalmamban vagytok, ő pedig nélkülözhetetlen. Hiszen csak ő érti meg

ezeket az iszonytató mondatokat. A mindentmondás látszatát kelti, és nem mond semmit. Nem mondják ki azt, hogy -nak/-nek vagy -hoz/-hez/-höz, hanem azt használják: felé. Plutarkhosz írja, hogy a madedónok borzasztóan primitív népség, mert azt mondják az ásóra, hogy ásó. A bikkfanyelvben ez nyilván nincs így. A törpék csinálnak egy rendszert, s azt mutatják, hogy óriások. MacLuhan azt mondta a bürokrácia nyelvére, hogy megszerkesztett és megszervezett dadogás.

– Miért vonzódsz a szlenghez?

– A szleng a szegény ember költészete. Az a nyelv, amely föltűri az inge ujját, tenyerébe köp, és munkához lát. Egy olyan gyomnövény az ápoltság melletti nyelv mellett, mely nem kíván semmi támogatást, mégis él. Rendkívül képszerű, friss, erőteljes nyelv. Persze íróilag meg kell érezni, hogy melyek azok a dolgok, amelyek várhatóan be fognak épülni a köznyelvbe. Szeretem, ha valakire a hapsi és más egyebek helyett azt mondják: arc. Vagy: fényt kap. Tehát: eltűnik. Mennyire képszerű: téglá. Vagy a rőzse – ezt hajra mondják. Természetesen csak ott használom, ahol jelmezni lehet vele. Viszont állandóan gyűjtöm: fülelek a villamoson, utcán, boltban, klubban, koncerten és jegyzetelek.

– Új munkádban újra előkerül a nyelvjárás és a szleng?

– Hogyne. A regény egyik szála egy kis falu Porlód (Szeged) mellett, Tengőd, ahol a gyönyörű dialektust beszélik, azután az egész Nagy-Magyarországot bejárja vagy hazahozza. Ezért is bánatom, hogy a Tájszótár még csak a második köteténél tart. Állandóan forgatom. A másik szálon viszont budapesti beszéddel szembesülünk, s a hős nagy álmodozásaiban a fél világot beutazza vagy hazahozza. Két regény egyben. Ez a szokásom.

– Mostanában is tanulsz idegen nyelvet?

– A kínai még mindig a szerelmem, de mostanában spanyolul tanulok. A mexikói utam miatt. Rájöttem, hogy a spanyol nekünk legalább annyira fontos, mint a kínai. Rengetegen beszélnek, s ezek az emberek az Amerikai Egyesült Államokban sem hajlandók megtanulni angolul, büszkén őrzik saját kultúrájukat. Eddig is csak lustaságból nem tanultam meg spanyolul.

Balázs Géza

Az idegen szavak és a rendszerváltás

Az elmúlt évtizedekben a nyelvművelő szakirodalomnak szinte állandó, divatos sajtónyelvi szóval „örökzöld” témája volt az idegen szavak elleni küzdelem, illetve azok használatának megítélése. Nyelvművelőink ezzel a nagy elődök nyomdokain haladtak, hisz ez a téma szinte Kazinczyék óta rendszeresen felbukkan a tudományos folyóiratokban. A régi időkben a latin, majd később a német szavak betolakodásától kellett védeni nyelvünk tisztaságát, az elmúlt négy évtizedben pedig az orosz nyelv hatása volt megfigyelhető. Bár ehhez hozzá kell fűznünk, hogy az orosz nyelvből kevés szót vettünk át, inkább az oroszos szerkezetek, fordulatok kerültek be a magyar nyelvbe, elsősorban a mozgalmi, a hivatali és a közéleti stílusba. A rendszerváltás óta pedig számos nemzetközi, különösen angol kifejezés tűnt fel főként a sajtó, a kereskedelem, a tudomány és a közgazdasági nyelvben. A betolakodó idegen szavak özönével valahogy nincs arányban a nyelvművelő szakirodalom tiltakozása, inkább csak az ismeretterjesztő cikkek, a napilapok nyelvi rovatai foglalkoznak ezzel a témakörrel.

Az utóbbi 3–4 évben különösen az angol szavak átvétele terjedt el, de ha összevetjük nyelvünket a többi európai nyelvvel, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy ott is hasonló a helyzet. Az angol nyelvnek a második világháború utáni hegemoniája ellen a legerőteljesebben a franciák tiltakoztak. Tudomásom szerint Franciaország az egyetlen olyan ország, ahol rendelettel tiltották az angol szavak használatát a francia sajtóban. Magyarországot a „vasfüggöny”-korszakban elkerülte ez az angol hatás, de a vasfüggöny leomlása után kitarultak a kapuk, megnyíltak a határok, felélénkült az idegenforgalom. Szorosabbak lettek a nyugat-európai országokkal a gaz-

dasági és a kereskedelmi kapcsolatok, és ezért gyorsan kellett pótolni a több évtizedes elzártság okozta elmaradást. Ezek a változások mind-mind magukkal hozták nyelvi vetületként az üzleti élet, a gazdasági élet idegen nyelvi terminológiáját is. Még akkor nem szóltunk a hazánkat ért „satellita-sokkról”, ugyanis néhány éve az égi televíziócsatornák révén angol, német, francia nyelvű műsorokat, reklámokat, tévéhíreket nézhetünk, hallgathatunk. Mindehhez az idegen szóadathoz adjuk hozzá még a régi rossz magyar tulajdonoságot, az előkelősködést, a nyugatimádatot, a sznobizmust. Ez a nyelvi divathóbort tükröződik a sajtóban és a tudományos nyelvben is. A csapat, csoport ma már csak *team*, a kölcsönzés, bérbeadás kiment a divatból, hisz ma csak úgy mondják, hogy *lizing*, s aki ad magára, a régi, bevált latin *projektum*-ot szakmai körökben finomkodva csak *project*-nek mondja.

Ez az idegenszó-divat jellemző lett a sajtónyelvre, a közéleti és a politikai nyelvre is. Még mindannyian emlékezünk a nyolcvanas évek végének divatszavaira. Milyen sokat hallottuk például a *pluralizmus* szót, sokan az ejtőmódjával is küszködtek, pedig a kezdet kezdetén *politikai sokszínűség*-nek lehetett volna fordítani. A rendszerváltás óta a politikai élet, közélet gyakori szava a *konszenzus*, ez is gyakran hallható hibás ejtőmóddal, *koncenzus* formában, holott lehetne *közmegegyezés*. A szógyakorlási lista élére került még a *toleráns*, *tolerál*, *tolerancia*, jól-rosszul ejtve mindegyik változat, bár ezek helyett is lehetne magyar szót találni: *tűrelmes*, *elnéző*; *elvisel*, *tűrelem*. A többpártrendszer bevezetése után jött divatba a *privatizáció* és a *reprivatizáció*, ezeket viszont csak nehezképpen tudjuk magyarul helyettesíteni: *magántulajdonba adás*, illetve *visszaadás*.

magántulajdonba. Bár volt egy rövidebb, lényege törőbb szóajánlat: *államtalanítás*, ez a szakembereknek nem nagyon nyerte meg a tetszését kellemetlen hangulata, mellékeze miatt.

A rendszerváltás után, pontosabban annak következtében, számos egyéb idegen szó jött még divatba a sajtónyelvben, a közgazdaság-tudományban, a reklámyelvben. Ilyen pl. a *média*, egyes számú alakja, a *médium* ritkább, s a latinos műveltség háttérbe szorulását jelzi a kétszeres többes alakú *médiák* forma. A régebbi *mecénás*-t, *támogató*-t, *védnök*-öt ma már mindenütt kiszorította a *szponzor*, képezve is: *szponzorál*, *szponzorálás*.

Mi lenne a kíváncsi? Hogyan tudnánk megállítani ezt a divatot? Francia módra rendelettel túlzás lenne. Inkább a közhangulaton, közízlésen kellene változtatni, hogy leszokjunk erről a nyugatimádatról, előkelősködésről, anglofániáról. Sokan az Európához való felzárkózást tévesen úgy értelmezik, hogy attól leszünk európaiabbak, ha a sajtó, a közélet, a tudományos nyelv minél több idegen, lehetőleg angol szót használ. Még akkor is, ha lenne rá magyar szó. A szakembereknek kellene mozgalmat indítaniuk a fölösleges idegen szavak ellen, s amelyiket lehet, jó lenne az elterjedés előtt magyarítani. Természetesen az erőltetett magyarításokat mellőzni kell. Az elmúlt években erre is volt néhány példa. Egészséges közszellemet kellene kialakítani, terjeszteni nyelvünk, szókincsünk magyarságának megőrzése érdekében, s ehhez igénybe kellene venni a napilapok, a rádió és a televízió segítségét. Túlzottan nem lehetünk optimisták, mindehhez sok idő és türelem kell.

Szűts László

Konvertábilis preferáció?

Úgy látszik, elnyúlhatatlan téma marad, milyen hátrányok származnak abból, hogy mostanság kevesebben tanulnak latint, mint hajdanán. Különösen szembeötlő e hátrány olyan időszakban, amikor ellepik nyelvünket az idegen szavak – köztük latinok is –, amelyeknek hangzása vagy beleillik a magyarba, vagy nem. Ez utóbbiak, mondani sem kell, rontják drága anyanyelvünk idegenek által is megcsodált zeneiségét.

A latin nyelv nem ismeretéből azonban elemi – olykor hajmeresztő – hibák is származnak, főleg a félműveltek, a sznobok „jóvoltából”. Olyan esetekre gondolok, mint amilyenek a címbe is olvashatók, amikor is a latin szavak használói hallottak haragozni valamit, de nem tudják, mit. Ennek megfelelően összevissza toldalékolják a latin, illetve a belőle képzett szavakat.

Itt van a fent olvasható *konvertábilis*. Nemegyszer ezt hallani, sőt olvashatni a helyes forma, a *konvertibilis* helyett. A hibázókat alkalmasint az csábítja a tévedésre, hogy magyarosan próbálják toldalékolni az igét, s a magyarul valóban hibátlan *konvertál* á-ját viszik tovább a *-bilis* latin toldalékba. Alighanem ugyanez az oka a címbe foglalt másik hibának: a *preferál* á-ja folytatódik a *-ció*-ban. Természetesen több hasonló eset fordul elő, de valamennyi egy irányba mutat. Azt ugyan nem lehet előírni, hogy aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul – mint a régiek mondták volt. De talán azt szabad tanácsolni, hogy az idegen szavakból, köztük a latinokból is, lehetőleg ne a latin nyelvtan sérelmére képezzünk szavakat, hanem ha már elkerülhetetlen – s a jelek szerint az –, akkor maradjunk meg a magyar toldalékolásnál mindvégig. Tehát: *konvertálás*, *preferálás*, illetve *konvertálható* (= konvertibilis), *preferálás* (= preferencia) hangozzék el vagy jelenjék meg írásban, nyomtatásban.

Egyetlen rövid cikk természetesen nem vállalkozhat rá, hogy megtanítsa a latin nyelvre annak nem ismerőit. Legyen szabad annyit mégis elmondani, milyen hiba lappang(hat) például a fenti két szó hibás képzésében. Bizonyára az, hogy a latinban a szótagtól függően többféle igeragozás létezik. Az úgynevezett első kon-

jugáció az a-töví igékre vonatkozik. Mindenki ismeri az *Ora et labora* (Imádkozál és dolgozzál) mondást. Mindkét ige főnévi igeneve – *orare*, *laborare* – jelzi, hogy a-töví igével van dolgunk. Ezért helyes az *orátor* (= szónok) és a *laboráns* szó képzése.

De a *konvertibilis* (= átváltható, átalakítható) a *vertere*, tehát egy *e*-töví ige származéka, s ugyanígy a *preferencia* is a *ferre* (= vinni) igéből ered. Talán érdemes közbevetőleg megjegyezni, hogy senki sem mond *referencia* (= felvilágosítás v. ajánlás) helyett *referáció*-t (brrrl); az előadó értelemben használt *referens* sem *referátor*. Szerencsére éppígy nem találkozni a *konvertáció* szörnyszülöttel sem a *konverzió* helyett; viszont szabályos képződmény a *kooperáció* (vigyázat, mindkét *o* külön ejtendő!) vagy a *tolerancia*, minthogy mindkettő a-töví igéből ered. Mellesleg: a *preferáció* (!), amit a *preferencia* (= előnyben részesítés) helyett hallani, rendszerint nem más, mint a *többletprémium* (magyarul: jutalom), általában a nehezen értékesíthető árucikkek eladásáért. Az ügyes üzlethőst *preferálják*.

A nyelvművelő legszívesebben azt tanácsolná, hogy a közgazdasági életünk gyors változásával terjedő idegen kifejezéseket csak végszükség esetén használjuk, mert teljes értékű magyar megfelelőjük van. De mert ennek a tanácsnak úgysem lenne foganatja, csak arra szorítkozhatunk, hogy javasoljuk: bármely nyelvből származó szavak is egy-egy szó, legalább magyar szövegben magyar toldalékkal lássák el. Mert miért honosodjék meg a *privatizáció* a *privatizálás*, az *infláció* az *inflálódás*, sőt a *pénzhígulás* helyett. És miért száz meg ezer társuk?

Aki idegen szavak halmozásával véli a beavatottság látszatát keltetni bizonyos szakkörökben, könnyen megjárhatja, mert esetleges hibás szóhasználatával éppen nem műveltségét, hanem ennek ellenkezőjét árulja el. Márpedig ezért sehol sem jár *preferencia* sem forintban, sem *konvertibilis* pénzben.

Szántó Jenő

Normaváltás közben

Jól ismert tény, hogy nemcsak a könyveknek, hanem a szavaknak is megvan a maguk sorsa. Népszerűségük, sőt – bizonyos határok között – jelentésük is éppoly változó, mint az a társadalom, amely használja őket. Különösen így van ez nagyobb szabású politikai átalakulások idején, amikor a szavak divatja szinte hónapról hónapra változik, barométerszerű pontossággal mutatva az adott időszak szellemi időjárásának jellegét: elborulásait és kiderüléseit egyaránt.

A kérdés tehát, amelyet megvitatásra javasolok (nemcsak ezen a konferencián, hanem általánosságban is), a következő: milyen változási tendenciák, fontosnak látszó fejlődési irányok tapinthatók ki a mai magyar nyelvhasználatban, s vannak-e ezek között olyanok, amelyek valamiféle összefüggésbe hozhatók mindazzal az egyéb, nem nyelvi változással, amelynek az utóbbi közel fél évtizedben tanúi és részesei lehettünk. S továbbmenve: jogos-e egyáltalán az a feltételezés, hogy a politikai-gazdasági változások egyszersmind nyelvi nyelvhasználati változásokat is gerjesztenek, sőt új normát (vagy legálább „sztenderd”-et) hoznak létre?

E kérdésekre természetesen nem ebben a pár perces felszólalásban próbálok meg választ adni (nem is tudnék), hanem csupán felvetem őket, és a továbbiakban egyetlen részletkérdésre: a közéleti nyelvhasználat stílárís fellazulásának, oldottabbá válásának jelenségére korlátozom mondanivalómat.

Nem volt olyan régen, hogy ne emlékezhettünk rá: az előző politikai rendszernek egyik legjellegzetesebb és legellenszenvesebb sajátossága volt az ún. hivatali nyelv szűkesége, köntörfalazó körülményessége, elvontsága, amely a szűkebb értelemben vett hivatali szférán messze túlterjedve lényegében minden legális közéleti megnyilvánulást áthatott. (Ez ellen az életidegen hivataloskodás ellen próbált fellépni a maga szerény eszközeivel a Hivatalos nyelvünk kézikönyve című kiadvány 1976-ban, majd a Deme László és Grétsy László szerkesztésében közreadott Iratszerkesztési és -fogalmazási tanácsadó 1987-ben.)

Az utóbbi időben – talán éppen a hajdani egyenszűkeségnek az ellenhatásaként, tagadásaként – mindinkább teret nyer a közéleti nyelvhasználatban az oldottság, a könnyedség, amely egy-egy bizalmas, sőt argónyelvi elemet is megenged a szónoknak, nyilatkozónak. Hadd idézzek néhány, egészen friss példát! Mindegyi-

ket saját fülemmel hallottam a rádióban vagy a televízióban. A parlamentben egy képviselő arra hívja fel a figyelmet: sokan azt hiszik, hogy *jó buli* az önkormányzati lakások megvétele. Belügyminiszterünk egy vidéken tartott beszédében kijelenti, hogy az Állami Számvevőszék „nem bírja *muszklival*, erővel” (azt nem jegyeztem fel, hogy mit nem bír, de ez most nem is érdekes). A *lerobbant* szót két ízben is hallhattuk: egy rádiótudósításban az állami ipar, a már említett képviselőházi felszólalásban a budapesti bérházak jelzőjeként. A pálmát azonban véleményem szerint az APEH egyik vezető tisztségviselője viszi el, aki a 168 órának nyilatkozva arra figyelmezteti a hallgatóságot: mindenki jobban teszi, ha idejében benyújtja részletes vagyony nyilatkozatát, mert később „olyan bizonyítási nehézségekkel kell szembenéznie, ami tényleg *macerás*” (nyomtatásban is: 168 óra, 1992. szept. 29. sz. 19. old.).

Sietek hozzátenni, hogy mind a négy argónyelvi (ízű) kifejezés halálosan komoly tárgyú és hangvételű közéleti megnyilatkozásban hangzott el, mégpedig úgy, hogy a beszélő hangképzése vagy intonációja sem érzékeltetett semmiféle „idézőjelbe tételt”. Szó sem volt tehát valamiféle metakommunikatív kikacsintásról, hogy „tudom, nagyon is tudom, hogy ez a szó stílárísan nem illik ide, de hisz éppen ezért használom, hogy oldjam a téma komorságát és felhívjam magamra a figyelmet”. Nem, semmi ilyesmit nem érzékelttem a beszédükön.

Így egy pillanatra még az a gondolat is megkísértett, hogy az illetők nincsenek is tudatában annak, hogy szóhasználatukkal áthágták a jelenleg érvényben levő nyelvi norma (de legálábbis a stílusnorma) határait. Ám ezt a feltevést mint teljesen tarthatatlant nyomban el is vettem. Mind a négyen (a miniszter, a képviselő, a főtanácsos és a rádiótudósító) olyan emberek, akik pontosan tudják, hogy mit akarnak mondani, s ha ezt mondták, bizonyára azért tették, mert ezt és így akarták mondani.

Ha viszont így áll a dolog – folytattam töprengésemet –, nem lehet-e, hogy az én nyelvérzékemben van a

hiba, vagyis hogy én vagyok az, aki nem vette észre, hogy időközben megváltoztak azok a korlátozások (Károly Sándor kifejezésével élve: „nyelvrétegbeli kötöttségek”), amelyek ezeknek a szavaknak a használhatóságát megszabják? Hol van az megírva, hogy egy „állandósult” stílusértéknek az idők végezetéig állandónak is kell maradnia?

Mindez eszembe juttatta azt a mondatot, amelyet még a hatvanas évek közepén idézett Kolozsvári Grandpierre Emil Ernest Weekley angol szótárfejtő szótárából: „Az a nyelv, mely az idősebb nemzedék életében slang volt, a következő nemzedék életében irodalmi nyelvvé válik” (Utazás az argó körül. Kritika, 1965. 5. sz. 41. old.).

Ez igaz lehet az angolra, döntsek el, akik ezt nálam jobban tudják. A magyar nyelv azonban meglehetősen konzervatív ebből a szempontból. Idestova nyolcvan éve annak, hogy Kosztolányi a Csibésznyelv című cikkében azt írta a *dohány* szóról, hogy „nem is olyan régen minden bohém *dohány*-nak hívta a pénzt. Ma [azaz 1914-ben!] a bohémek a pénzt *pénz*-nek hívják, csak a vidéki családapák beszélnek még *dohány*-ról” (A Hét, 1914. máj. 10. sz.; újra közölve: Nyelv és lélek. Bp. 1971. 31. old.). Ennek ellenére a *dohány* főnév ebben a jelentésében ma is határozottan argónyelvi színezetű. Lehet, hogy a mai „bohémek” sem használják, de köznyelvivé sem vált.

A magyar művelt köznyelv tehát ellenáll az effajta „alulról való bővülésnek”. Ha a *dohány* „pénz” nyolcvan év alatt nem tudott semlegessé, stilisztikailag „jelöletlenné” fakulni, gondolhatjuk-e komolyan, hogy pl. a *macerás* szónak ez valaha is sikerülni fog? Talán a *lerobbant*-nak és a most példával nem szemléltetett *lepusztult*-nak van némi esélye a köznyelvivé válásra.

Hogyan közelítsen a nyelvművelő a nyelvi rétegeknek, konvencióknak, kódoknak és alkódoknak ehhez a konfliktusához, ma – rendszerváltás után és normaváltás közben? A választ bízzuk mostani és későbbi vitáinkra. Egyelőre csak annyit, hogy a „nyelvi egységesülés” voluntarisztikus ízü erőltetése helyett számomra is rokonszenvesebb a Tolcsvai Nagy Gábor által találoán elkeresztelt „rendezett sokszínűség” (A nyelvművelés esélyei. Valóság, 1989. 10. sz. 102–103. old.), egyforma hangsúllyal a *rendezetttség*-en és a *sokszínűség*-en!

Kemény Gábor

Elhangzott a nyelvművelő konferencia nyitótülésén, 1992. október 15-én.

Erélyesebb nyelvművelésre van szükség

Szomorúan olvastam Deme Lászlónak az Édes Anyanyelvünkben megjelent két cikkét (1991. január-március és 1992. április-június). Az első cikkből megtudtam, hogy van a rádióban egy nyelvi bizottság, amelynek célja: „... a Magyar Rádióban elhangzó beszéd tisztaságának védelme, az anyanyelvi műveltség színvonalának emelése.”

Szomorúságom oka az, hogy akadnak olyan rádiós „szakemberek”, akik kifogásolják a nyelvi bizottság működését. A *szakember* szót azért tettem idézőjelbe, mert nem rádiós-televíziós szakember az, aki nem tud helyesen magyarul, s rosszulja, ha hibájára figyelmeztetik.

A második cikkben a nyelvi műveletlenség szomorú tényeinek bemutatásán kívül a Parlament kulturális bizottságának és az Igazságügyi Minisztériumnak szóló javaslat olvasható. Azt kéri Deme László, hogy a későbbi médiumtörvényben fogalmazzák meg a rádió- és televízióadók nyelvi felelősségét. Cikke végén arról ír, hogy ha az illetékesek nem hallgatják meg a szakemberek kérését, akkor „a közönségen a sor”. Én most a „közönség” egy tagjaként akarom Deme László véleményét és kérését erősíteni.

Az újságírók legfőbb munkaeszköze a nyelv. Ebben a szakmában a munkaeszköznek más jelentősége van, mint egyéb szakmákban. A legtöbb szakmában a munkaeszköz elválik a terméktől: a közönség csak a szöveggel találkozik, s nem a szöveggel. Az újságíró esetében a termék a nyelvbe öltöztetett gondolat. S ez a gondolat csak a nyelv révén hat, nem választható el tőle.

Az újságírók egy része elfeledkezik erről. Közülük sokan nem tudják, hogy a jó és igaz gondolat is csak helyes és szép nyelvi formában hat a hallgatóra-olvasóra. Nem tudják, hogy a hallgató-olvasó meggyőződése a beszéd, illetve az írás jó érvein, szerkezetén kívül annak nyelvi formájától is függ. Jó lenne, ha tudnák, hogy a nyelvi hiba hiteltelenné teszi a gondolatot is. S mivel ezeket sokan nem tudják, mára már a televízió és a rádió a nyelvrontás legfőbb eszköze lett. Biztos vagyok benne, hogy ha a televízió, a rádió és az MTI jobban törődne a nyelvhelyességgel, meg lehetne állítani a nyelvrontást. Száz nyelvhelyességgel foglalkozó cikknek, rádiós-televíziós adásnak nincs olyan hatása, mint egy közkeletű televíziós adásnak. Ez olyan tény, amit tudomásul kell vennünk. Ha ez így van, akkor a nyelvművelésben azok segíthetnének a legtöbbet, akik a nyilvánosság előtt a leggyakrabban szerepelnek.

Érzik-e ezek a műsorvezetők, tudósítók stb. a példaadók felelősségét? Tudják-e, hogy a televízióban, a rádióban megszólalók beszédét a nézők-hallgatók nagy része mintának tartja? Az emberi, szakmai értékeik miatt tisztelt műsorvezetőknek, tudósítóknak elfogadják nyelvi hibáikat is – nem is tudva róla, hogy azok hibák –, s utánozzák őket. Érzik-e ezek a közkeletű televíziós, rádiós emberek, hogy nemcsak a kimondott gondolatért kell vállalni a felelősséget, hanem a gondolatot hordozó nyelvi formáért is? Ha éreznék, akkor nem hangzana el gátlástalanul oly sok nyelvi hiba a rádióban és a televízióban.

A rádióban és a televízióban beszélők egy része elfelejtette a magyar hangsúlyt, és sok magyar szót helytelenül használ. Azon már meg sem röhögünk, hogy a rádióban, televízióban megszólalók: műsorvezetők, riporterek egy része nem tud különbséget tenni az *egyelőre* – *egyenlőre*, *időben* – *idejében*, *helység* – *helyiség*, *jog* – *jogosítvány*, *bonyolít* – *lebonnyolít*, *meglepve* – *meglepődve* stb. szópárok tagjai között. Az anyanyelvi műveletlenség szép példaként egy riporternő ezt tudatta velünk a rádióban: „Erzsébet királynő *felé* van egy meghívásunk.” Egy másik riporterszerint: „Megtették az észrevételt a francia televízió *felé*.”

De nemcsak helytelen szóhasználatról találkozunk a televízióban, a rádióban és az újságokban, hanem helytelen mondat szerkesztéssel is. Régebben csak a külföldről kapott hírekben, tehát fordításokban bukkantunk az indogermán nyelvek szabályai szerint szerkesztett mondatok-

ra, ma már magyar agyakban is születnek hasonlóak. Ilyeneket hallunk: „A testület megszavazta *részvételét* a barcelonai olimpián.”

Visszatérve a kiinduló gondolatra: ezért tartom furcsának, hogy a helytelenül beszélő rádiósok, televíziósok tiltakoznak a nyelvi bizottság működése ellen. Úgy gondolom, hogy a gátlástalan nyelvrontás ellen intézkedni kell, tehát egy ilyen bizottságban is fel kell lépni, s a hagyományos nyelvművelésnek is erélyesebbnek kell lennie.

Teljesen egyetértek Láng Gusztávvá: „... a nyelvművelő szemléletnek is meg kell változnia. Az engedékeny, a jó szándékban bízó, tanácsadásra szorítkozó nyelvművelés hatástalannak bizonyult, ahogy nem lehet hársfateával leküzdeni a tüdővérszt. A nyelvrontás ugyanis a nyelv működésébe történt sorozatos beavatkozás eredménye. A nyelv nem *romlik*, hanem *rontják*. Szándéktalanul talán, esetenként jóhiszeműen, de mindig emberi beavatkozással. Ez ellen csak hasonló méretű és hatású javító beavatkozás használható.” (Iskolakultúra – Társadalomtudomány I. évfolyam 1991/4.)

Ennek a „javító beavatkozás”-nak lehetne hatékony eszköze a rádiónál és televíziósnál működő nyelvi bizottság. Ennél azonban többet is kellene tenni. Nem ismerem az újságíró-iskola tantervét, de ott a nyelvművelést nagy gondossággal kellene tanítani, s elérni, hogy ne kaphasson újságírói igazolványt az, aki e tantárgy követelményeinek nem felel meg.

Ebben az anyanyelvi zűrzavarban egy nyelvtörvény tehetne igazán rendet. A franciáknak már három nyelvtörvényük van nyelvük védelmére. Ha valaki nálunk ezt megemlíti, nacionalizmussal vádolják. Pedig egy kis nép legnagyobb kincse a nyelve. Az anyanyelv helyes használatának igénye nem sérthet egyetlen idegen nyelvet sem. Egy önmagára adó nép írástudóinak kötelességük a nyelv védelme.

Illyés Gyula tekintélyével szeretnék hatni minden nyilvánosan megszólalóra: politikusra, újságíróra egyaránt: „Jól beszélni és írni magyarul ez tehát igazánból: jellemkérdés.”

Páldi János

Meddig helyes a helytelenítés?

Természetesen örülnünk kell, ha minél több ember érzékeny és igényes nemcsak mások beszéde, stílusa iránt, hanem önmagával szemben is. Buzgósága azonban könnyen túllendíti a célon, és az általánosítás kátyújába tévedhet. Bizonyos óvatosság ajánlatos tehát, mert a helyességnek, illetve helytelenségnek fokozatai vannak, s örökölt vagy magunk kialakította nézeteink félrevezethetnek bennünket. Gyakran észlelhető az a különös ellentét, hogy a helyesség igénye nem párosul a nyelv folyton változó életét megfigyelő készséggel, s az ismeretlen vagy szokatlan új alakulatokat gyanúsnak vagy egyenesen hibásnak, magyartalannak tekintjük.

Néhány példán próbáljuk szemléltetni, milyen fokozatai vannak a nyelvi helyességnek, illetve helytelenségnek, hogy ehhez igazodhasson megítélésük.

A legtöbb embert az idegen szókérdése izgatja; nem akarják tudomásul venni, hogy minden nyelvbe folytonosan kerülnek idegen elemek, szavak, kifejezések. E bonyolult kérdésben merev elutasítás helyett mérlegelésnek kell döntenie, mert vannak ugyan szükségtelen, csak divatból felkapott idegen szavaink, de éppígy vannak hasznosak, szükségesek, nélkülözhetetlenek is. Napjaink nyelvhasználatából véve az önmagukért beszélő példákat: *butik, show, szezonális, volumen, illetve demokrácia, rádió, sport, telefon*.

A könnyen fölismerhető idegen szavakkal szemben veszedelmesebbek az idegenszerűségek, mert a magyar nyelv kifejezőeszközeivel idegen szemléletmódot és nyelvtani formákat ültetnek át nyelvünkbe. Az álcázás nehezen ismerhető fel, s gyanútlanul használjuk és terjesztjük őket, ráadásul a megszokott kifejezésformáktól elütő voltuk, újszerűségük is utánzásra csábít. A következmény pedig rendszerint nyelvünk szegényítése, szürkítése. Klasszikus példa erre a német mintájú *kinéz* ige, amely szinte kitéphetetlenül meggyökerezett mindenek ígénk lett. Pedig sokszor élhetnénk helyette a helyzethez illő, szabatos, árnyaló kifejezésekkel. Ha valakinek dicsőírné azt mondjuk, hogy *jól néz ki*, ez sok mindent jelenthet: *jó színben van, csinos, elegáns, jól áll, fest, mutat rajta a ruha, előnyös a hajviselete* stb. De a *Jól nézünk ki!* felkiáltás vagy a méltatlankodó *Hogy nézel ki?* kérdés is alkalom szerinti változatokkal cserélhető fel. Nyilvánvaló, hogy ilyen esetekben jogos a helytelenítés: nyelvérzékünk mellett a stílus igénye is a mondanivalónkat híven kifejező

magyaros megfelelő választását kívánja.

Gyakran azonban belső hatás, pl. divat, téves analógia okoz félresiklást, zavart, torzulást. Jellegzetes, szívós életű divatszavunk pl. a *probléma*, mely egy sor konkrétabb jelentésű szó helyét bitorolja: *gond, baj, hiba, nehézség, akadály, bonyodalom, betegség, panasz* stb. Azt még elfogadjuk, hogy valaki *szívproblémával* kórházban fekszik, de nevetséges finomkodás ezt mondani: „*alkoholproblémák* miatt konfliktushelyzet van a családban”. A *problémás* gyermek megjelölés mögött is sokféle aggasztó tényező lappanghat.

Elszaporodtak újabban az ilyen gyanús, sőt hamis *fémjelzések*: a nacionalista szervezkedés felújulása *fémjelzi* a változást; a Révai József nevével *fémjelzett* kultúrpolitika; stb. Az igazi érték hitelesítését kifejező ige pozitív jelentésének félreismerése (vagy nem tudása?) semleges (*jелез, jelent, mutat*), illetve negatív, rosszaló, gúnysos értelművé fordította át a szót.

„Bocsánatos bűnnek” tekintjük a nyelv életműködésének eredményeként és lélektani tényezők hatására létrejövő változásokat, új formákat. Mivel azonban ellenkeznek a hagyományban gyökerező szabállyal, és zavarják a nyelvhasználatot, szintén helytelenítő megítélésben részesülnek.

Legérdekesebb a jelenségeknek az a csoportja, amely a nyelv folytonos változását tükrözi. A belső indítékú, spontán alakulás során vagy az élet igényei szerint keletkező új változatok egy ideig együtt élnek régi megfelelőikkel. Rendszerint az újdonság győz, de ha megmarad mindkét forma, általában szerepmegosztás, jelentésárnyalati vagy stíláriis, hangulati különbség fejlődik ki köztük. Vannak,

akik kapnak az újon, mások viszont, a hagyomány tiszteletében, gyanakvón, helytelenítéssel fogadják az újítást, magyartalannak vélik (többsnyire alap nélkül).

Terjedő folyamat pl. az eredetileg határozóval kapcsolódó tárgyatlan igeik tárgyassá válása. A már megszokott *lekési a vonatot* (régén: *lekésik a vonatról*) mellett már egészen általánosak az ilyen kifejezések: *előfizeti az újságot; megválaszolta a levelet; azt nyilatkozta, hogy...; győzködik egymást; lefogadom (azt), hogy...; felügyeli a rádiót*; stb. A példák analógiás szaporodása pedig már törvényesíti e változást.

Eleinte meglepő modorosságnak vagy népieskedésnek hatott a *felvállal* ige fölbukkanása. Divatszzerű terjedése során azonban kibontakozni látszik árnyalati többlete az *elvállal*-hoz képest: nyomósítást érzünk benne, a vállálás jelentősebb dologra vonatkozik, s a *fel* igeikötő mintegy szemlélteti, hogy a terhet valaki „fölvesszi a vállára”.

A *fel* igeikötőnek hasonló jelentésárnyaló szerepe sok szavunkban érvényesül. Néhány újabb példa: *fel-fűt, felgyorsul, felnagyít, felszaporodik, felvásárol*. Persze ez még nem elég ok a *felvállal*-nak pusztán divatból, minduntalan való használatára.

Az élet lendületes gazdagodása, a történelem torlódó változásai egyre új szemléleti és gondolkodásformákat, fogalomsorokat szülnék, amelyek rögtön tükröződnek és visszhangoznak a nyelvben. Tapasztaljuk azonban, hogy ezek az új kifejezésformák, fordulatok, a lépten-nyomon felbukkanó újszülött szók mennyire zavarják szokatlanságukkal, eddig ismeretlen voltukkal a legtöbb embert. Ahogy régebben a *rendezvény, közület, üzemel, minőségi* keltett sokakban méltatlankodást, manapság pl. a *sikerélmény, környezetbarát, problémaérzékenység, nézettség, másság, (világ)banki* szó hallatán vagy láttára lesznek idegesek némelyek. Pedig mindegyik szó szabályos alkotás, helyességüket régebbi példák analógiája erősíti. Más kérdés azonban, hogy divatszóként fölkapja őket a használat, s ez is el-lenszenvet ébreszt velük szemben.

A tanulságokat összegezve: óvakodjunk, nehogy éber nyelvvédőből kicsinyes nyelvcsösszé váljunk, akinek legfőbb, szenvedélyes becsvágya, hogy tilosban kapjon másokat, és „égbekiáltó” hibák, magyartalanságok vétkét olvassa rájuk.

Kovalovszky Miklós

Meditáció a szó hatalmáról, becsületéről, tisztességéről

A szó hatalmas eszköz. Tüzet csihol, küzdelemre buzdít, elválaszt és összetart. Fegyver, de nem mindegy, hogy mire és milyen körülmények között alkalmazzuk, mily célok és feltételek készítenek egyes gondolatok megfogalmazására.

Thomas Mann erről így vélekedik: „.... A beszéd maga a civilizáció ... A szó, még az ellentmondó is, összekapcsolja az embereket ... A szótlan-ság elszigetel.”

Az Anyanyelvápolók Szövetsége jellegzetesen pártok feletti szervezet, érdekközösség. Mire is szövetkeztünk 1989 áprilisában? „A szövetségnek az a törekvése, hogy soraiba tömörítse mindazokat, akik felelősséget éreznek anyanyelvünk jelen állapotáért, helyes és kulturált használatáért, közéleti szerepének és jogának visszaállításáért.” Epp e cél érvényesülésének napjainkban tapasztalható akadályai nyugtalanítanak és készítenek e sorok megírására. 1992 őszén e hazában néha úgy tapasztalni: magyar és magyar nem ért szót egymással. Lehet-e egymásraultaltságban, nemzeti összetartozásban, feltételek nélküli összefogásban reménykedni, amikor naponta a társadalmi kirekesztés, a harsány elhatárolódás, a szigorú visszautasítás jellemzi egyes állampolgárok magatartását? Vajh, milyen kiütkeresést szolgálnak, segítenek azok a nyílt levelek, amelyekre a sorok szerzői valójában nem várnak sem választ, sem a párbeszédre utaló gondolatokat? Így szomorúan feltételezhetjük azt, hogy egy demokratikus jogállam talpon maradása csak reménytelen kíváncsi és óhaj marad.

A Parlament képviselőinek törvényalkotó munkája manapság minden tiszteletet megérdemel. De talán azon is érdemes elgondolkodni, hogy milyen társadalmi körülmények között értelmezik, fogadják a nemzet polgárai a társadalmi jobb közérzetet segítő törvényeket. Az ország sorsa a jogalkotás szempontjából kétségtelenül a Parlament falai között rendeződik. Azonban, hogy e törvényekkel, a demokrácia által nyújtott jogokkal, a nemzeti hovatartozás gondolatának nacionalizmustól mentes érvényesítésével hogyan és milyen módon él és cselekszik a felnőtt és ifjúkorú, az csakis attól függhet, hogy megtanult-e tisztességesen élni, gondolkodni, viselkedni, cselekedni, azaz ismeri-e azokat a törvényeket, amelyek közvetlen és közvetett módon összekötik

környezetével. Az oly gyakran és rosszkor emlegetett Európához való tartozás számomra egyúttal azt is jelenti, hogy minden itt élő magyar és más nemzetiségű tisztában van a magatartás-, a viselkedés-, a beszédkultúra alapvető törvényeivel, szabályaival, a maga bölcsességének elismerése közepette nem feledkezik meg mások megbecsüléséről sem.

Talán nem illúzió abban reménykedni, hogy egy művelt, bölcsőbb Magyarországért az Anyanyelvápolók Szövetsége is tehet egyet-mást a maga szerény eszközeivel, lehetőségeivel. A tanulók, a diákok körében rendezett nyelvhasználati versenyek, az anyanyelvi táborok, a különféle nyelvművelő előadások, viták, fórumok, a magyar nyelv hete évenkénti rendezvényei mind ezt szolgálják. Mégis mindez kevésnek bizonyul. Ennél több kell, határozottabb fellépés, nagyobb igyekezet, több erő és következetesség. Egy pártok feletti szervezet sem ma, sem holnap nem kíván a különféle pártterdek szolgálatába állni. Munkánk majd akkor lesz igazán eredményes, ha az alapszabályban megfogalmazott egyik megállapítás – „.... nem csupán a gondolatok cseréje vált nehezebbé, hanem mindenfajta közéleti kapcsolat, a társadalmi egyetértés is válságba jutott...” – a pártok között és a pártokon kívül egyaránt elveszti jelentőségét.

A nyelvileg és gondolatokban jól felépített beszédnek mindig és mindenkor volt becsülete. Az őszinte és igaz beszéd azonban csak részben a nyelv ismeretének függvénye, hisz főleg a jellem és emberi magatartás fejlettségi szintjével függ össze. Pilinszky János erről így ír: „.... Ha van is tudománya, maga a nyelv nem tudomány. Elsőrendűen: közlés és összeköttetés. Kimeríthetetlen eszköz arra, hogy hírt adjak magamról másoknak, s azonos szinten híreket szerezsek másokról a magam számára. A beszéd tehát: adás és befogadás. Nyitottság. Szeretet. Ahol visszaélnék a szeretettel, vagy ahol megszűnik a szeretet, ott nyilvánvalóan elhal a beszéd eredendő értelme is és visszajár a fordul művészete. Ahol a beszéd a

tagadást, az elkülönülést, az elidegenedést szolgálja – előbb vagy utóbb maga is elhal, elnémul, s ha tovább él is, ez az élet aligha lesz több rákos burjánzásnál.”

Mit is tehet a szó, a nyelv, a beszéd, a gondolat becsületéért, tisztességéért az Anyanyelvápolók Szövetsége? Mindenekelőtt hívó szóval fordulunk azokhoz a diákokhoz, akik az elmúlt két évtizedben az országos nyelvművelő versenyek résztvevői voltak. Arra kérjük őket, hogy emlékezve a felkészülés, a verseny izgalmas pillanataira, csatlakozzanak munkájukkal a szövetséghez.

Fontosnak tartjuk, hogy az iskolai rádiók és diákújságok szerkesztői között legyenek ott az Anyanyelvápolók Szövetségének képviselői is. Ezért is örömdetes, hogy a napokban megalkult a szövetség ifjúsági tagozata.

Talán nem megalapozatlan óhaj az sem, hogy az Édes Anyanyelvünk az eddiginél sűrűbben jelenjen meg, s ezáltal legyen valóban az olvasók lapja. Így sokkal bővebben, sokkal részletesebben tájékoztathat az anyanyelvi mozgalom híreiről, állásfoglalásairól pedig remélhetőleg nemcsak egy szűk szakmai körben hívja fel majdan a figyelmet magára.

A magyar nyelv hete olyan ünnepi esemény, amikor országszerte több száz, sőt több ezer előadást hallgathatnak meg a nyelvi problémák iránt érzékeny érdeklődők. Ez nagyon jó. A nyelvművelés, a beszéd- és magatartáskultúra szolgálatának ügye azonban nem lehet pusztán az év egyik hetére szűkíthető feladat. Naponkénti fórumokra, párbeszédre, eszmecsere jellegű találkozásokra is szükség van. Gyarapítani kell az anyanyelvi klubok számát; legyenek nyelvművelő táborok nemcsak magyarországi tanárok és diákok közreműködésével, hanem határon túli magyar iskolák képviselőinek meghívásával, bevonásával is. Az Anyanyelvápolók Szövetsége tudatosan segítse elő továbbá nyelvművelő könyvek kiadását és terjesztését.

Teendő, feladat volna még bőven, de nem sorolom tovább. A beszéd- és magatartás-kultúra fejlesztése és ápolása amúgy sem csupán az Anyanyelvápolók Szövetségének feladata. Mindnyájunk közös ügye, feladata ez, az egész nemzeté.

Maróti István

Hogyan értelmezhető a tiltott határátlépés törvényi szövege?

A jogszabályok az állami akaratot közvetítve a társadalom valamennyi rétegéhez szólnak. Ennélfogva a jogalkotói tevékenység egyik alapvető követelménye, hogy alkotásai: a törvények, rendeletek világos, lehetőleg egyszerű szövegezésűek legyenek.

Mint minden szakmának, így a jogászinak is megvannak a maga szakkifejezései. Mikszáth Kálmán – nem kevés malíciával – „saját-ságos, érthetetlen iparosnyelv”-nek nevezte. A jogászi szóhasználat viszont különbözik is más szakmák viszonylag zárt nyelvvezetétől. Mivel a jog az állampolgárok mindennapi tevékenységét, magatartását érinti, befolyásolja, ezért a köznap nyelv fogalmait, kifejezéseit (is) használja. Azonban számos esetben ezeket a közhasználattól eltérően értelmezi. Például a büntetőjogi „fegyveres elkövetés” nemcsak a löfegyver, hanem a robbanóanyag célzatos felhasználását is felöleli, ám kirekeszti a tűzészeti fegyvereket, harcjárműveket.

A jogszabályok egyszerűsége, világossága mint követelmény különösen fontos a jogbiztonság alappilléret jelentő büntető törvénykönyv rendelkezéseinek megfogalmazásakor, bár nyilvánvaló, hogy az állampolgárok döntő többsége nem ebből szerez tudomást a büntetőjogi normákban megjelenített tilalmakról.

A legkörültekintőbb, legalaposabb törvény-előkészítői munkálatok ellenére – szerencsére rendkívül ritkán, de – előfordulhat, hogy a jogszabály valamelyik része félreértelmezhető. Ha a joggyakorlat észleli ezt, a Legfelsőbb Bíróság a jogalkalmazás egységessé tétele céljából különféle iránymutatásokat bocsát ki.

Súlyosabb a probléma, ha a jogszabály félreérthető. Hiszen emiatt a rendelkezések be tarthatatlanok, végrehajthatatlanok. A jogi nor-

ma nem tudja betölteni társadalmi rendeltetését.

*

A hatályos büntető törvénykönyv szerint a tiltott határátlépést az a személy követheti el, aki „a Magyar Köztársaság államhatárát engedély nélkül vagy meg nem engedett módon fegyveresen lépi át...” (217. §).

Az államhatár engedély nélkül történő átlépése azt jelenti, hogy az elkövető érvényes úti okmányok hiányában kíséri meg az ország területére való be-, illetve az onnan való kilépést. A második fordulatban megfogalmazott esetben az elkövető érvényes úti okmányokkal ugyan, de nem a kijelölt határátkelőhelyen, vagy ez utóbbi helyen, de érvényes úti okmányok felmutatása nélkül kívánja az ország határát átlépni.

Véleményem az, hogy a bűncselekmény meghatározása nemcsak félreértelmezhető, hanem valóban könnyen félre is lehet érteni. Úgy tűnik, hogy a fegyveres elkövetés a *meg nem engedett módon* részhez – vagyis csupán a második fordulathoz – köthető.

Mivel a jogszabály nyelvtani értelmezése aggályos, a törvény keletkezésének körülményeiből következtethetünk a törvényhozó akaratára. A hatályon kívül helyezett törvényi rendelkezés szerint a bűncselekményt az a személy valósíthatta meg, „aki a Magyar Népköztársaság határát engedély nélkül vagy meg nem engedett módon” lépte át. E meghatározásban nem szerepelt a fegyveres elkövetés. 1989-ben került sor a tényállás módosítására. A „világútlevelet” bevezető törvény – az utazás szabadságának általánossá tételével – enyhítette a korábbi büntetőjogi szigorot. Ennek a törekvésnek azonban az is megfelelt volna, ha

csupán a meg nem engedett módon történő fegyveres határátlépést büntetnék.

Tekintsük át e bűncselekménynek a jogrendszerben elfoglalt helyét! Egy másik jogágban, a szabálysértési jogban is találunk a tiltott határátlépésre vonatkozó rendelkezéseket. A helyes jogértelmezéshez a bűncselekményi és a szabálysértési alakzat egybevetése nyújt segítséget. Ma szabálysértési felelősséggel tartozik az a személy, „aki a Magyar Köztársaság államhatárát engedély nélkül vagy meg nem engedett módon lépi át, vagy ezt megkísérli...” [a 17/1968. (IV.14.) Kormány sz. rendelet – többszörösen módosított – 6. §-a]. Ebből az következik, hogy a bűncselekmény megállapításához szükséges, hogy a meg nem engedett módon elkövetett vagy az engedély nélküli határátlépés fegyveresen történjen.

Valóban nem egyszerű feladat három elkövetési módból (nyelvtani értelemben módhatározóból) törvényszöveget szerkeszteni úgy, hogy a két különböző és vagylagos feltételként szereplő módhatározóhoz kapcsolódjon a harmadik módhatározó együttes feltételként.

Azt gondolom, némi változtatással félreérthetlenné tehető a jelenlegi megfogalmazás. Ebben a javaslatban kiemelem a törvényhozői módosítás indokát. Eszerint:

„Aki a Magyar Köztársaság határát fegyveresen és

- a) engedély nélkül vagy
- b) meg nem engedett módon lépi át, büntetést követ el.”

Ha továbbra is szükségesnek tartja a törvényhozó ennek a magatartásnak a büntetőjogi tilalmazását, ezzel az apró átalakítással el lehetne osztalni azokat az aggályokat, melyek a tényállás értelmezéséből fakadnak.

Dr. Nagy Zoltán

Meglopná az Isten koporsóját is

Milyen ember az ilyen?

Isten koporsóját, vagyis Krisztus sírját igen erősen őriztették a papi fejedelmek. (Vö. Máté ev. 27,62–66.)

Bajos lett volna bárkinek is ellopnia Krisztus testét. Igen nagy bátorságra, fufangra és ügyességre lett volna szüksége a vállalkozónak, hogy kijátssza, megkerülje az örök figyelmét, esetleg szembeszálljon fegyvereikkel is.

A középkorban alakult ki az a szokás, hogy a templomokban nagycsütörtökön „szentsírt” állítottak, és nagy-pénteken – a kereszt előtti hódolat után – a feszületet oda vitték. Innét indult aztán nagyszombaton a feltámadási körmenet is. A barokk korban a templomban barlangszerűen kiképzett helyre fektették a keresztről levett Üdvözítőt ábrázoló szobrot. A II. vatikáni zsinat előtti időkben az Oltáriszentséget is kitétték a szentsírnál, lefátyolozott úrmutatóban. Figyelemre érdemes, hogy köz-

mondásainkban váltakozva szerepel az Isten és a Krisztus koporsója a szentsír megjelöléseként. Ez a felcserélhetőség arról tanúskodik, hogy a nép eleven hite a halott Krisztusban is meglátja és tiszteli az istent. A szentsírokat ma is látogatják a hívek, ott elmélkednek, imádkoznak, pénzbeli adományaitak nyitott kosárba vagy kiterített szőnyegre helyezik. Ilyenformán könnyen hozzá lehet férni a pénzhez, de igazán pimasz és elvetemült embernek kell lennie annak, akinek agyában a lopásnak még csak a gondolata is felmerülhet.

Akiről tehát napjainkban azt állítjuk, hogy *meglopná az Isten koporsóját is*, az nem annyira vakmerő, fufangos és ügyes, inkább elvetemült, sírgyalázó és szentségtörő. Lehet, hogy *eladná a Krisztus koporsóját is*, azaz mindent áruba bocsátana, gátlástalanul. Olyan tékozló fosztogató, aki előtt semmi sem szent!

Sámbokréthy Péter

Nemrég jelent meg lapunkban egy írás „Szlang és választékosság a Magyar Narancsban” címmel (1991. 1. szám). Szerzője közkeletű szó-
nak tekintve a *szlang*-et szükségtelennek tartja magyarázatát. Igaza van, de... Az Idegen szavak szótára még idegenkedhetett tőle, mert a *szlang* alaktól az eredeti *slang*-hez utasítja a keresőt. Értelmező kézi-
szótárunk éppen fordítva járt el, de megcsillagozva eltanácsol a *szlang*-
tól is. A *szlogen* (*slogan*) szóról pedig tudomást se vett. Az Idegen sza-
vak szótárában a magyarosan írt alakot nem találjuk, csak a *slogan*-t.

Szép idő eltelt szótáraink megjelenése óta, mindkét szót aggálytalan-
ul használják; a *szlogen* divatossá is vált, sajtnők egyik kedvence lett. Mégis mintha nem mindenki ismerné jelentését. Csak néhány példa mutatóba, és tanulságul, ha már használja valaki, értse, tudja is, hogy mit ír. „A valaha *szlogenszerűen* hangoztatott jelszó (legfőbb érték az ember)...”, ez bizony csupán azt jelenti, jelszóként használt jelszó. Sa-
linger híres regényének megjelenése kisebb vihart kavart annak idején, a Zabhegyező fordításáról olvasható most: „merész és invenciózus *szlogen*jét egy egész nemzedék használta sajátjaként”. Csakhogy ide a *szlang* illet, kellett volna (ifjúsági nyelv, nagyvárosi csoport-, rétegnyelv, zsargon, argó).

Természetesen (bár miért természetes?) fordított tévesztésre is akad példa: „az értelmiségi létezés és szerep kistílvé, mellékessé válásá-
nak képzete gyötör, és nem nyugtat meg egészen, ha a tömegkommun-
nikáció *szlengszerűen* a szellemi munka fokozott megbecsüléséről be-
szél”. Nem *szlengszerűen*, hanem *jelszó*, azaz *szlogenszerűen*. Vagy: „Miközben kopott *szleng*ek szállonganak körülöttünk a szolgáltatások gyönyöréről, ezek a muzeális tárgyak egészen mást reklámoznak”. Bi-
zonyára *jelszavak*, *szlogen*ek röpködtek a levegőben.

Kerülne még példa, de fölösleges. A szótévesztés tipikus eseteivel találkozunk. Fazekas Mihály ekként zsörtölődött hasonlókat olvasván: „Ilyen következtetései vannak ám annak, mikor az ember a más nemzetek elhullott tollaival akarja magát felpiperézni”. Egy csöndes ejnye-bejnyét talán ma is megérdemel, elvégre a divatszónak az értelmét sem árt olykor megtudakolni.

Mindenki jobban jár, az író is, az olvasó is, ha megfelelő szó kerül a megfelelő helyre.

Simon Zoárd

Szórakoztatva tanító játék és szellemi torna minden modern rejtvény. Napjaink kínálatában a keresztrejtvény áll a népszerűségi lista élén: fiatalok és öregek, szellemi dolgozók és kétkedők ezt kedvelik leginkább. A rejtvényfejtő ember mindenütt fölhalálja magát. Zsebéből vagy táskájából azonnal előkapja a rejtvényűj-
ságot, ha van öt perc szabad ideje, az orvosi várószobában éppúgy, mint a pesti metrón vagy a helyközi autóbusszáraton.

Mindenekelőtt hatalmas kínálat jellemzi a rejtvénypiacot. Több évtizeden át egyedül a Füles uralta a terepet, kitűnő szerzői gárdával, nyelvileg is igényes szövegekkel. Még a múlt évben is hetente háromszázezer ember vásárolta meg ezt a lapot, pedig ekkor már a konkurencia is helyet kért magának a piacon, főleg alkalmi kiadványokkal. Jelenleg több mint száz rejtvényfüzetből válogathat a vá-
sárló, és nincs olyan napi- vagy hetilap, amely a hétvégi számában ne közölné keresztrejtvényt.

Tömegek sajátos szellemi táplálékáról lévén szó, érdemes volna nyelvészek-
nek is megvizsgálni a mai keresztrejtvények meghatározásainak nyelvi kérdéseit, valahogy úgy, ahogy Balázs Géza foglalkozik a fal- és padfirkák meg egyéb szö-
vegek nyelvi vonatkozásaival.

Helyesírási, nyelvhelyességi, logikai hibák hemzsegnek a botcsinálta rejtvény-
szerzők meghatározásaiban; nemegyszer a napilapok egyik-másik feladványa sem különb ezekenél. Csak a Füles őrzi ez idő tájt a színvonalat.

E sorok írója az alkalmi rejtvényfejtők közé tartozik. Többnyire nyáron, üdülés közben meredek rá a tarka kockás hálóra, általában két hét alatt három-négy rejt-
vényfüzetet fogyasztok el, válogatás nélkül azt veszem meg, ami a bala-
toni újságárúsnál éppen kapható. Az idei nyáron különösképpen föltűnt, hogy mennyi a rossz, félrevezető meghatározás. (Természetesen elismerem, hogy rit-
kán használt és elvont fogalmakat nem könnyű rövid, találó szószerkezettel defi-
niálni.) Néhány kirívó példát hadd mutassak be a gyűjteményemből, hátha kuta-
kodó kedvet ébresztenek valamelyik nyelvészben!

A Skandi nevet viselő rejtvényűjság 1992/7. számából például „megtudhat-
tam”, hogy az *ingatlan* = *állóeszköz*. A Tudor című kiadvány (1992/31. szám) fel-
adványszerkesztője szerint a *sznokok* = *nyegle figurák*, és Bornemisza Péter ne-
vét újabban hosszú sz-szel kell (?) írni. A Kenguru 1992/2. számában a népi öl-
tözködésről kaptam leckét, mely szerint a *csizma* = *saru*. A Pesti Hírlap rejtvény-
felelőse meg úgy tudja (augusztus 22-én árulta el), hogy a *lábbeli* = *zokni*.

Nem ismeri egyes szavak jelentését az Új Magyarország rejtvényese sem. Augusztus 8-án az derült ki az ő ismerete alapján, hogy a *kézfogó* = *esküvő*, a *végett* névutó pedig azonos a *miatt*-tal.

Talán majd a rejtvényfejtési láz csillapodtával a felületes (műveletlen) szerzők háttérbe szorulnak, és a keresztrejtvényekre is mindinkább jellemző lesz az igé-
nyes nyelvhasználat. De ez esetben sem lesz haszontalan szakértő szemmel megvizsgálni a tömegek nyelvhasználatát befolyásoló rejtvények nyelvi vonatko-
zásait.

P. Kovács Imre

LÉLEKVESZTŐ

Sztárai Mihály uram, Luther tanainak buzgó hirdetője egy írásában hitvitázó ellenfelét *lélekvesztő*-nek nevezte. Bizony, nagyon súlyos vád, főként ha az egyház felkent szolgájára mondjuk. No de a másik fél sem maradt adós; a reformátorok akárhányszor megkapták az „Istentől el-
rugaszkodott eretnek” címet. A hitviták nyelve ekkoriban, az 1500-as években, bizony legkevésbé sem volt pallé-
rozottnak mondható; „... kölcsönösen mázsás goromba-
ságokat vagdálnak egymás fejéhez, felhasználják azokat a nyelvi elemeket... amelyeket úri társaságokban egyál-
talan nem volt szokás kiejteni, s amelyeket a népnek is inkább a sópredéke, a kocsmákban tanyázó, züllöttebb népelemek használtak”, állapította meg Trócsányi Zoltán egy 1935-ben kelt tanulmányában.

A *lélekvesztő* szó a hitviták korában aligha szorult ma-
gyarázatra. A lélek elvesztésének gondolatával találko-
zhatunk, bár kicsit más formában kifejezve, Philip Bliss-
nek, a Sztárainál majd három évszázaddal későbbben élt helyvét prédikátornak a dicséretében is: „Lám a Sátán serge talpon, szembetörni kész. Jól vigyázz, mert akit el-
kap, teste-lelke vesz...” Ez a szép ének ma is gyakran hallható a reformátusok istentiszteletén, de emlékezhetsz rá az is, aki látta a „Fényes szelek” című filmet.

Az idők változásával a *lélekvesztő*-nek ez a közvetlen jelentése, amivel példánkban találkozunk, egyre inkább háttérbe szorult, helyét elfoglalta a 'kicsiny, borulékony csónak' jelentés. Ezt a jelentést régóta számon tartják szótáraink is. Ballagi Mór például 1873-ban megjelent művében (A magyar nyelv teljes szótára) így magyaráz-
za e kifejezést: „kis csónak, mely a vízben könnyen fel-
fordul”. Lényegében ugyanezt a jelentést rögzíti a jó két emberöltővel későbbi Balassa-szótár is: „Keskény, könnyű csónak egy személy számára” (1940).

Ugyan miért emlegetjük fel itt ezeket a régvolt dolgo-
kat? – kérdezheti az olvasó. Mi közük ezeknek a mai nyelvhasználatához? Valóban, elég jól elvagyunk Ballagi szótára nélkül. Pedig a szerző így jelölte meg műve cél-
ját: „Nélkülözhetetlen segédkönyv minden rangú és ren-
dű magyar ember számára”. Ha valaki, a ma oly népsze-
rű közvélemény-kutatásokon felbuzdulva, kedvet kapna megkérdezni néhány száz személyt, hogy ismeri-e a „Fel-
barátim, drága Jézus zászlaja alatt” kezdetű éneket, kör-
kérdésének eredményét előre megmondhatjuk neki. Jó Sztárai Mihály uram is nyugodhat békében, nemigen vi-
tázná ma már vele senki, de műveit sem ismerik, elfeled-
ték régen.

Vénus(z), avagy az isteni étolaj titokzatos keringéséről

Rövid időre eltűnt boltjainkból az étolaj, mely – a régi, immár kopott címkes *Vénus* helyett – megifjodott *Vénusz*-ként mosolyog ránk a polcokról.

Bolygórendszerünk legfényesebb tagja nem keringett elég feltűnően ahhoz, hogy helyesen írjuk a nevét? Vagy a szerelem és a szépség istennője ne volna elég népszerű ahhoz, hogy kiérdemelje vele a helyes írásmódot?

Hogy kíváncsiságom csillapítsam, fellelőztam a Helyesírási kézikönyvtár és A magyar helyesírás szabályai két – egymásra épülő – kiadását. Aki Reres, talál – olykor különös megoldásokat. Íme: 1. „Vénusz (bolygó és istennő neve; latinosan: Venus)” (A magyar helyesírás szabályai, 1984. 366); 2. „Venus (istennő), Vénusz (bolygó)” (Helyesírási kézikönyvtár, 1988. 652).

Az akadémiai helyesírási szabályzat alapján nyilvánvaló a válasz fentebbi kérdésünkre: a gyártó cég – figyelmeségből vagy nyelvi tanácsadóra hallgatva – magyarítással tette „ízesebbé” a terméket (így lett a *Vénus*-ból *Vénusz*). A Helyesírási kézikönyvtárt vizsgálva azonban másra is gondolhatunk: úgy látszik, az ősi itáliai istennő nem kínálta elég csábosan a róla elnevezett portékát, ezért a gyártók átpártoltak a biztos pályán keringő bolygó nevéhez.

Mivel „csak néhány nagy történelmi vagy irodalmi múltú és rendszerint közismert nevet használunk hagyományos[.] megmagyarosodott formájában” (A magyar helyesírás szabályai, 85), ügyelnünk kell(ene) az egységesen magyaros írásmódra. A két – idegen és magyar – változat ugyanis csupán a Helyesírási kézikönyvtár lapjain fér meg békésen egymás mellett: a gyakori használat következtében keveredik a kettő. Nyelvérzékünk magyarítani

kezd az idegen alakot, ékezettel látja el *Venus* istennő első magánhangzóját, vagyis így kezd írni: *Vénus*. Miért ne vethetné le ez a márkanévünk a másik, a szóvégi latinosságot is?*

Öröndetes és dicséretes, ha a gyártó cégek nyelvész szakemberrel ellenőrzetik termékeik, valamint üzeim, boltjaik elnevezését. Olykor azonban nyelvészeinknek sem árt, ha óvatosabbak. Vigyázat, a visszasság rájuk is visszautthat!

Noll Katalin

* Feltehetőleg ugyanígy vélekednek erről a napraforgóolaj gyártói is, s ezért cserélték ki a címkén a nevet *Vénus*-ról *Vénusz*-ra. (A szerk. jegyzete.)

Nos, fejtegetésünknek időszerűséget kölcsönöz két írás is. Mindkettő a Magyar Nemzetben jelent meg. Az egyik cikk a képfestők mesterségéről szól. Itt a következő olvashatjuk: „mely kút fölött egyensúlyoznak hat méter magas lélekvesztőn, a szárítón.” A másik írás, egy rövid emlékezés, pedig így emlékezik egy kezdetleges szerkezetre: „... egy lélekvesztő, 25 lóerős motorral felszerelt repülőgép.”

Mi legyen a véleményünk erről a – kétségen kívül szokatlan – szóhasználatról?

Igen valószínű, hogy sok olvasó, még nyelvészeket is beleértve, hajlamos az effajta sommás véleményalkotásra: „A lélekvesztő ritkán használt, szinte elfeledett szó, ha újból elő akarjuk venni, kizárólag csak egy értelem-ben használhatjuk, ez pedig a borulékony csónak. Aki egy ingatag állványt lélekvesztő-nek nevez, az egyszerűen nincs tisztában e szó jelentésével.”

Nos, kár volna ilyen elhamarkodottan ítélnünk. Azt ne is vitassuk, hogy a lélekvesztő napjainkban kevésbé ismert, alig-alig használt kifejezés, de hát mellőzés jutott osztályrészül az utóbbi évtizedekben magának a lélek szónak is. Újabban az unalomig koptatott ember szó helyettesíti az ilyen kifejezésekben is: „Pest lakossága 140 000 lélekből áll” (Ballagi példája), „a falu ezer lelket számlál” (Balassa). A lélekvesztő szóval tehát nyugodtan utalhatunk bármiféle életveszélyes alkalmas-

ságra, ami egy lelket, azaz egy személyt, egy embert elveszthet.

Az pedig, hogy ne csak csónakot illessünk a lélekvesztő szóval, valóban ritka, de azért találhatunk rá példát. Jókai Mór egy helyütt hőseivel pallókból életveszélyes hidat épített, s ezt lélekvesztő híd névvel illeti.

Összegezve véleményünket azt mondhatjuk, hogy a lélekvesztő szó szokatlanul csenghet ugyan, de használata nem helyteleníthető. Egy dologra azonban – már csak az érthetőség miatt is – célszerű ügyelnünk. A lélekvesztő jelző mellől ne hagyjuk el a jelzett szót! Valószínű, hogy annak idején a lélekvesztő csónak kifejezés járt, és a csónak csak akkor maradt el a jelzős szerkezetből, amikor már ez nem adhatott okot félreértésre. A lélekvesztő repülőgép így helyesítható, ha viszont csak annyit mondanánk, hogy „egy lélekvesztőn repült”, akkor kétségekben hagynánk az olvasót afelől, hogy min is repült hősünk.

Használja hát minden jótét lélek ezt a majdhogynem feledésbe merült kifejezést, de a lelkére költük: csak módjával. Ha ugyanis volna lelke az unos-untalan használatnál ezt a szép kifejezést is lejáratni, akkor bizony ez a csúfság az ő lelkén szárad.

Makra Zsigmond

Boldog névnapot!

Nap mint nap szívós következetességgel és megmosolyogtató igénytelenséggel ismétlik a rádió reggeli műsorában a fenti mondatot, amely teljesebb alakjában így hangzik: *Boldog névnapot kívánok vagy kívánunk!*

Ha jól emlékszem, a hetvenes években hozták forgalomba a *Boldog születésnapot!* mintájára ezt a névnap i jókívánságot. Kialakításában közrejátszott a népszerű *Happy birthday to you!* kezdetű angol nyelvű sláger és annak szolgai fordítása. Az akkori műsorvezetők kapva kaptak rajta, mert ezzel a formulával ki lehetett iktatni a jókívánságokból *Isten* nevét. Így maradt „haladó” hagyományként a mai rádiósokra ez az idegenszerűség.

Mert az effajta gratuláció nemcsak formájában, hanem tartalmában is magán viseli az idegen eredetet. Idegen a magyar nyelvhasználatról, idegen a magyar gondolkodásmódtól. Őseink századok óta sokkal nemesebben, nagylelkűbben fejezték ki jókívánságaikat. Álljon itt erre néhány adat a kiváló erdélyi nyelv-tudós, Szabó T. Attila gyűjtéséből, vagyis az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárból, mégpedig az *éltet* című szócikkből. A mondatokat köznyelvi alakban és mai helyesírással idézem:

1580: Isten éltesse és tartsa meg Nagyságodat jó egészségben sok esztendeiglen.

1584: A kegyelmes Úristen felségedet soká éltesse, és minden kívánta jóval meglátogassa.

1586: Az Úristen éltesse Kegyelmedet sok eszten-deig jó egészségben mind a háznépével egyetemben.

1697: Isten számos esztendeig kívánatos jó egész-ségben éltesse Uram Kegyelmedet.

Az idézett mondatokban első látásra feltűnik, hogy az *Isten éltesse*, illetve az *Isten tartsa meg* állandó szókapcsolatot a *soká*, *sok esztendeig*, *sok eszten-deiglen*, *számos esztendeig* időhatározó kíséri, bővíti, gazdagítja. Vagyis szemben az angolszász formulával, amely a születésnapra korlátozza a jókívánságot, a magyar nyelvi fordulat a magyar emberre jellemző nagylelkűséggel, azt is mondhatnánk, bőkezűséggel, hosszabb időre kíván minden jót.

Ahogy ezt a felfogást természetesen Arany János is kifejezésre juttatta, amikor így írt sógorához, Er-csey Sándorhoz 1857. március 12-én: „Isten a tied-del együtt tartson és áldjon meg: töltsd örömmel Sándor napját és a többit is utána”; és amikor így üdvözölte Tompa Mihályt „Szent Mihálykor”, 1860. szeptember 29-én: „Isten éltesse, kedves Miskám. Sokáig és boldogan”; majd pedig amidőn így köszön-tötte unokáját, Piroskát hetedik születésnapján, 1872. július 22-én keltezett levelében: „Adj a Isten, hogy e napot és utána még sok, sok napot és évet tölthess örömben, egészséggel”.

A magyar nép szívéből, a magyar ember ajkáról ma is természetesen fakad az *Isten éltesse(n) soká-ig!* – *Isten tartsa meg sokáig!* ősi jókívánság. Nincs szüksége a rádió erőltette idegenszerűsége.

Eder Zoltán

Cinóber Papírbolt?

Az utóbbi két évben végbement társadalmi-gazda-sági változások jól tükröződnek az új keletű intéz-ménynevekben is. Gyakori jelenség, hogy boltok, szórakozóhelyek megszűnnek, és helyettük vadonat-új külsővel változatosabbnál változatosabb nevű új üzletek, vendéglők nyitják meg kapuikat. Mostaná-ban mind több ilyen cégtáblát fedezhetünk fel: *Vitis Étterem*, *Pizza Club*, *Bóbita Méterárubolt*, *Arany Oroszlán Borozó*, *Székfű Patika*, *Planétás Ételbár*, *Romantik Panzió*, *Sipotéka Könyvesbolt*, *Hörpíke Bü-fé*, *Pallas Eszpresszó*, *Komédiás Söröző*, *Cinóber Papírbolt*. Érdemes ezeket közelebbről is megvizs-gálnunk.

A 11. kiadású akadémiai helyesírási szabályzat szerkesztésekor a tudósoknak nem volt könnyű állást foglalniuk az intézménynevek helyesírásáról. Az egyik, fontosnak számító változtatás az lett, hogy 1984 óta egy néven belül nem különböztetünk meg lényeges és lényegtelen elemeket, hanem – ahogy a 187. pont kimondja – minden elem lényeges és nagy kezdőbetűs, kivéve az *a*, az névelőket, valamint az és kötőszót. Pl.: *KONTRAX Kereskedelmi Rész-vénytársaság*, *Magyar Távközlési Befektetési Rész-vénytársaság*, *Nagykörös Város Önkormányzata*, *Dél-budai Vendéglátó és Szolgáltató Rész-vénytársaság*.

Gondot okozott továbbá az is, miként lehet érzé-keltetni formailag a *Főnix Kereskedelmi Rész-vénytársaság* és a *Kondi salátabár* nevek közti jelen-tésbeli különbséget. Az első ugyanis valódi, igazi in-tézménynév, a második csak ún. intézménynévszerű elnevezés.

Mi az alapja ennek a megkülönböztetésnek? Pé-ldául az, hogy az ilyen kisebb vendéglátó-ipari egysé-gek legtöbbször nem önállóak, hanem egy nagyobb intézményhez tartoznak; az alkalmazottak száma csekély, nem rendelkeznek önálló jogi képviselettel, nincs saját költségvetésük stb. Hasonlóképpen ke-vésbé érvényesül az intézménynévi jelleg a templo-mok, temetők, repülőterek, mozik, vendéglők, fürdők stb. megnevezésében is: *Szent István-bazilika*, *Kere-pesi temető*, *Bródy mozi*, *Ferihegyi repülőter*, *Török fürdő*. Láthatjuk, a valódi intézménynevek nagybetűs szókezdéseivel szemben az utóbbiakban csak a tu-lajdonnévi értékű elem írható nagybetűvel, az értel-mezésre szolgáló köznévi elem mindenkor kisbetűs lesz.

Ezért szorulnak javításra a cikkünk elején idézett hibás névalakok, mégpedig így: *Vitis étterem*, *Pizza klub* (k-vall!), *Bóbita méterárubolt*, *Arany Oroszlán bo-rozó*, *Székfű patika*, *Planétás ételbár*, *Romantik pan-zió*, *Sipotéka könyvesbolt*, *Hörpíke büfé*, *Pallas eszp-resszó*, *Komédiás söröző*, *Cinóber papírbolt*.

Öröndetes, hogy a könnyen elsajátítható szabály – ti. hogy a kötőszavakon kívül minden elemet nagy kezdőbetűvel kell írni – egységesebbé tette az intéz-ménynevek írását. Ám a nagybetűsítést sem vihetjük túlzásba, mert ezáltal eltüntetjük a két hasonló tulaj-donnévfajta közti különbséget.

Bozsik Gabriella

BÖK és társai

Vitatkozó világunkban nem *bök*-dösdésre akarjuk buzdítani a kedves olvasót, hanem az utóbbi években megszorodott mozaikszók keletkezésére kívánjuk felhívni a figyelmet. A címbeli rövidítés jelentése: Baloldali Önkormányzati Közösség. Mit mondhatunk erről az alakról? Nem helyeseljük a komikus képzettársításra alkalmat adó jellege miatt.

Értékelésükről a nyelvművelő szakirodalom azt tartja: „Az élet kényszerítő szükséglete hozta őket létre, használatukat tehát általában nem kifogásolhatjuk. Ám magyarázó feloldás nélkül csakis akkor használjuk őket, ha a hallgatóságnak vagy a várható olvasóközönségnek nem okozunk velük megértésembeli nehézséget, zavart”.

Ez utóbbi aggály miatt szólunk róluk. Ugyanis az elmúlt években oly mértékben megszorodtak a különféle új egyesületek, szervezetek, társaságok, pártok létrejötte miatt, hogy néha bizony már zavarják, zavarhatják a megértést, elbizonytalaníthatják az információt. Mint például ebben a mondatban: „Közös vezérkar az ÓKÜ és az ÓÁRT élén”. A „rejtvény” megfejtése: ÓKÜ = Ózdi Kohászati Művek, ÓÁRT = Ózdi Acélmű Rt. Egy másik példa: „Mivel szükség van egy koordináló szövetségre, ezért a közgyűlésen több mint tíz csoport belépett a MESZ-be.” MESZ = Magyarországi Eszperantó Szövetség. A köznévi jelentésűek is vitathatók: ÁSZ = Állami Számvevőszék, TÉT = Társadalmi Érdekegyeztető Tanács, ÉSZT = Értelmiségi Szakszervezeti Tömörülés, KÉSZ = Keresztény Értelmiségiek Szövetsége.

Néhány megfejtésre váró betűszó a Vas Népe 1991-es évfolyamából: GMK-együttes, HEMO-ból, HTD Kft., IME, KSZE Rt., MMIK, NOLG-együttes, OSZT, RITMO-Kft. És egy legújabb példa a MAOSZ = Magyarok Angliai Országos Szövetsége, amivel kapcsolatban nem is a betűszó a fontos, hanem az a hír, amit vele összefüggésben olvashatunk: „A MAOSZ az első szervezet Nagy-Britanniában, amely az eddig csak különböző, sőt, eltérő politikai alapállású egyesületekben tevékenykedő magyarok összefogására törekszik.” (MN. 1992. július 16.)

Mit mondhatunk ezek után, tehát 1992-ben a jelenséggel kapcsolatban? Azt, amit 15 évvel ezelőtt Kovalovszky Miklós már jótanácsként megfogalmazott: „Ha a mozaikszó alakja, hangzása és megnevező értéke megfelel nyelvünk szellemének és az információközvetítés szempontjának, hasznosnak és életképesnek tekinthetjük nyelvünknek ezt az újszerű szerkezeti gazdagodását. Mérsékletre, korlátokra és óvatosságra azonban szükség van. Rövidségük előnye mellett megvan az a veszélyük, hogy mértéktelen és kritikátlan elszaporodásuk rontja a nyelv informatív értékét, mivel e mozaikszavak – és főként a tömegesen születő mozaiknevek – nagy része a többség számára érthetetlen, jelentés nélküli, nem tudjuk őket nyelvünk ismert elemeihez kapcsolni, akárcsak az idegen szavakat”.

Graf Rezső

Rosszkedvünk tele

A közelmúltban olvastam egyik napilapunk riportját, amely egy pszichológussal készült. Népünk, társadalmunk lelki és nem lelki állapotának kapcsán e mondat íratott le: „Biztos, hogy számtalan hiú remény eltűnésének a következménye ez a »rosszkedvünk tele«-korszak.” – Egy, a nyugati végeken élő költő versében láttam: „Rosszkedvünk tele ez / Gyökér-labirintban / elvermelt álmokon / holdak hada tüntet [...]” S a vers címe is „Rosszkedvünk tele”, így, idézőjelben.

Az efféle, többnyire a szépirodalomból származó állandó szókapcsolatokat szokás szállóigéknek nevezni. E szókapcsolatoknak (a szaknyelvben: frazémáknak) a szerepe abban áll, hogy alkalmazásuk révén azt a helyzetet, állapotot, érzést és más egyebet tudjuk fölidézni, amelyet feltehetően mások is ismernek az irodalomból, a történelemből, a politikai életből. Az iménti példákban Shakespeare egyik királydrámájának, a III. Richárdnak kezdetére gondolunk, itt Gloster mondja: „York napsütése rosszkedvünk telét / Tündöklő nyárrá változtatta át. / Családunkról már elvonult a köd / S alámerült az óceán szívébe.” E drámarészletben, amelyet Vas István fordított eként, a *rosszkedvünk tele* metafora további képekkel egybeszőve fejez ki bizonyos lelkiállapotokat, ám ezt most részletesen nem szükséges taglalnunk.

A *rosszkedvünk tele* állandó szókapcsolatnak, szállóigének további sorsa is van. Ugyanis éppen az állandósága változik. Eleinte csupán ennyire: „Rosszkedvünk évadja”, amint egy napilapban címként találtam. Az *évad* itt rokon jelentésű a *tél*-lel, amennyiben mindkét szó 'időszak'-ot jelent. A szóban forgó kapcsolat lazulását egy könyvismertetés címében láthattam: „Rosszkedvünk filozófiája”; a könyv egyébként, amelyet az ismertetés mérlegre tesz, a rossz közérzetről szól.

Persze a lazulásnak mondott jelenséget úgy is fölfoghatjuk, mint visszatérést egy nem állandó szókapcsolathoz, amely azonban grammatikai szerkezetében hasonló az előbbi(ek)hez. Mindkét fajta alakulatnak van valóságalapja, a rosszkedv ugyanis általában egy bizonyos ideig (*tél*, *évad* stb.) tart, s valamilyen oka is van. Nyilván ilyesmire céloz a filozófiával való összekapcsolás.

A *rosszkedvünk tele* kapcsolat alapszerkezete, mintája egy *valaminek (a) valamije* birtokos szerkezeti váz, amelyet csaknem bármilyen tartalmas szóval kitölthetünk. A Shakespeare–Vas István-i „feltöltés”, alakítás meglehet, olyan általános tartalmi vonatkozásokkal bír, amilyeneket hasonló lelkiállapotok esetében mások is szívesen alkalmaznak. Ez az oka annak, hogy szállóigévé változott a költői mondat szerkezet-darab. Mivel azonban a lelkiállapotok bonyolultsága másként és másként jelentkezik az egyes emberekben, a kész nyelvi szerkezet más-más alakulttá is változhatott.

Arról, hogy a *rosszkedvünk tele* kifejezést nemritkán miért alkalmazzák országunknak a kommunizmus utáni időszakában és időszakára, talán nem a nyelvésznek és a nyelvésznek kell magyarázatot adnia.

Büky László

HÍREK, BESZÁMOLÓK

Hagyomány és újítás

– ELTE anyanyelvi napok –

Mintegy félszázados hagyományt folytat és újított meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara, amikor 1991 márciusában megrendezte az egyetemi anyanyelvi napokat.

A Bölcsészettudományi Karon a kiejtési versenyek mozgalmát még Kodály Zoltán indította el, amikor 1937. december 9-én az Eötvös Loránd Kollégium volt tagjainak közgyűlésén előadást tartott a magyar kiejtés akkori helyzetéről. Bemutatta a tárgyalat ügyben való értelmi érveket és érzelmi momentumokat, rámutatott az akkori magyar beszédkultúra általános hiányságaira, az élőszo számos hangképzési, hangsúlyozási, hanglejtési vétségére, az idegen nyelvi hatások negatívumaira. Felhívta a tudományos körök és a szélesebb közvélemény figyelmét sürgős tennivalókra. (Vö. Benkő Loránd, EFF. 5. 1991. 15.)

E kiejtési versenyek sorozatában – rövidebb kényszerű megszakítások miatt – az 1991-ben meghirdetett verseny az 50. volt. E jubileumnak tekinthető alkalomra az egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportja elhatározta, hogy a kiejtési versenyt megújítva, kibővítve, egyetemi anyanyelvi napok keretében rendezi meg: a versenyt tudományos ülés vezeti be, és a hagyományos kiejtési verseny mellett még két másik kategóriában hirdet versengést: retorikai tudásukat is összemérhetik, és nyelvhelyességi, nyelvhasználati tudásukról is számot adhatnak, most már nemcsak a bölcsészek, hanem mindegyik kar hallgatói.

A verseny helyezettjei közül az első három mindegyik kategóriában pénzjutalmat kap, az első helyezettek pedig megkapják Sz. Egyed Emma bronz Kodály-érmét. A kiejtési verseny karonkénti első helyezettjei indulhatnak továbbá a pedagógusjelöltek országos Kazinczy-versenyén (melynek 1976–89-ig az ELTE BTK adott otthont).

A rendezők célja mindezzel az volt, hogy még ünnepélyesebbé tegyék a versenyeket, ezáltal is éreztesék, hogy

menyire fontos az anyanyelvnek és hangzó oldalának művelése. Az is céljuk, hogy a verseny kategóriáinak bővítése által az egyetem hallgatóit, a leendő pedagógusokat az anyanyelvnek tudatosan sokoldalú helyes használatára készítessék. Hiszen a pedagógus köteles ismerni legfőbb „munkaeszközének”, az anyanyelvnek minden csínját-bínját. Anyanyelvét éppen azáltal gondolozza, hogy saját magát műveli az anyanyelv helyes használatában. Így majd mintát tud adni tanítványainak a művelt emberhez illő, igényes nyelvi magatartásra.

Az egyetemi anyanyelvi napok munkálatait az egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoportjának tanszékcsoporti tanácsa irányította, s irányítja a jövőben is (Benkő Loránd akadémikus, Bolla Kálmán, Kiss Jenő egyetemi tanár, Grétsy László főiskolai tanár, Éder Zoltán, Keszler Borbála egyetemi docensek). A szervezés orosz-lánrészt pedig a Fonetikai tanszék vállalta magára.

Az 50. verseny kétnapos rendezvény-sorozatára 1991. március 18–20-án került sor az ELTE Bölcsészettudományi Karának Tanácstermében. A „Napok”-at Kiss Jenő egyetemi tanár nyitotta meg. Két előadás hangzott el: Benkő Lorándé „Kiejtési versenyek múltja és jelene” és Deme Lászlóé „Anyanyelvünk a változó társadalomban” címmel. (Mindkettő és az 1992-ben elhangzott előadások is, valamint a pedagógusjelöltek országos Kazinczy-versenyével foglalkozó előadások, tanulmányok is megjelentek az Egyetemi Fonetikai Füzetek 4–5. számában.)

A versenyeken egyébként 70-nél több egyetemi hallgató indult. A kiejtési versenyen, melyen a legtöbben indultak, minden résztvevőnek egy szabadon választott szöveget és egy Eötvös Loránd-tanulmányból vett részletet kellett felolvasniuk. Sok szép, értelmes felolvasást hallott a verseny közönsége, de találkozhatott hangzó beszédünk típusibáival is. A retorikai versenyen sajnos kevesen indultak.

Itt a feladat egy szabadon választott témának és egy a zsűri által megadott témának a kifejtése volt. A nyelvhelyességi vetélkedőn egy írásbeli tesztet kellett megoldani; a továbbjutók szóbeli döntőn vettek részt.

Az 1992. évi, az 51. verseny kétnapos rendezvényeit március 10-én Kiss Jenő egyetemi tanár köszöntöje után Vékás Lajos akadémikus, az ELTE rektora nyitotta meg. Ezt Szathmári István professzor előadása követte: „Változások mai nyelvünkben”.

A helyes magyar beszéd versenye – mely egyúttal ismét a pedagógusjelöltek országos Kazinczy-versenyének elődöntője is volt – a szabadon választott szövegek felolvasásával kezdődött. Többnyire ismét a nyelvről szóltak a szemelvények. A kötelező szöveg Ady Endrének „A gondolat ellen” című írása volt. A nyelvhelyességi verseny első fordulóján az előző évhez hasonlóan írásbeli feladatokat kellett megoldaniuk a versenyzőknek. A legjobbak szóbelin mérték össze szavakésségüket, tudásukat. A retorikai versenyt ez évben nem hirdették meg a szervezők. 1992-ben több mint 80 pedagógusjelölt indult a vetélkedőn.

Az egyetemi anyanyelvi napok szellemi irányítói azt tervezik, hogy 1993-ra tovább bővíti a versenyt. Az eddigi, már „hagyományos” kategóriák mellett megszervezik a helyesírási vetélkedőt is, mert az előző versenyek arra figyelmeztettek, hogy a helyesírás némely kérdése még a pedagógusjelölteknek is gondot okoz. A versenyek eszmei irányítói – ha a jövő évben még nem is – a későbbiekben mindenképpen szeretnék vers- és prózamondó versenyt is bevenni az egyetemi anyanyelvi napok programjába. Hiszen a pedagógusok jelentős részének – a magyar és nyelvész tanároknak mindenképpen – munkája során tanítványai számára meg kell szólaltatnia irodalmi alkotást (verset és szépprózát), és tanítania is kell mindezt (pl. irodalmi szakkörben).

Wacha Imre

Nyelvművelő verseny Erdélyben

Az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége országos nyelvművelő versenyt hirdet 10–18 évesek számára. A döntő időpontja: 1993. április 20–22. Helyszíne: Kézdivásárhely (Nagy Mózes Liceum s Gábor Áron Szakközépiskola). A rendezvényt az első magyar tudós társaság, az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság 200. évfordulójára való emlékezés jegyében tartják.

Témakörök: helyesírás, beszédművelés, szólások, közmondások, játékos szóalkotás, fogalmazáskészség. Minden csapattól kérhetik legalább két, anyanyelvvvel kapcsolatos vers elszavalását. A vetélkedő szerves része a helyneveket magyarázó, azokhoz fűződő mondatokat, népi közléseket tartalmazó néprajzi gyűjtés. Ne maradjon ki

az adatközlő nevének, születési évének, a gyűjtés helyének, idejének, a gyűjtő nevének feltüntetése. A legjobb gyűjtőket külön is díjazza. A gyűjtések beküldésének határideje: 1993. február 15. Az elődöntőket az iskolák önállóan rendezik, a körzeti, megyei válogatók után 1993. március 10-ig kell közölni az országos vetélkedőn részt vevők névsorát; illetve ekkor kell jelentkezniük a határokon túl laknak is.

Jelentkezés, bővebb felvilágosítás az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége címén: 4000 Sf. Gheorghe, str. Gábor Áron nr. 14. (c.p.140). Telefon: 328871, 312398. Az országos nyelvművelő verseny résztvevőinek költségeit a rendezők megtérítik.

az Anyanyelvápolók Szövetségének közgyűléséről

Nem beszámolóknak íródtak az alábbi sorok a Szövetség ünnepélyesen megtartott szeptember 26-i közgyűléséről. Arra törekedve azonban, hogy a lapzárta kényszere miatt mégse maradjon tájékoztatás nélkül az a tagunk és az a meghívottunk, aki nem vehetett részt ezen a fontos eseményen, hevenyészve bár, mégis krónikás egyszerűséggel előadva a következő gyorsjelentést nyújtjuk át.

Az esemény jelentőségét mi sem igazolta jobban, mint Antall József miniszterelnök üdvözlő levele, továbbá az a tény, hogy Lőrincze Lajos beteggyéből üdvözölte a közgyűlést, hangsúlyozva annak fontosságát. A Magyarok Világszövetsége részéről Csoóri Sándor, az MKM részéről Kálmán Attila államtitkár, az UNESCO Magyar Bizottsága részéről Fasang Árpád üdvözölte a Szövetséget és az ünnepi alkalmat.

Jancsó Adrienne Szenteleky Kornél Ugart kell törnünk című versének művészi előadásával a címben rejlő metaforikus költői üzenetet tolmácsolta, s ezzel egyben feladta a vezérszót Bánffy György országgyűlési képviselőnek és elnökünknek, aki az ugartörés kemény munkájának történelmi múltját is felidézte. Bízva nyelvünk közösségi erejében munkánkat összetartó, szélsőségeket elhárító és a középosztályt felemelő tevékenységnek értékelte. Hivatkozott Széchenyi Istvánra, aki az anyanyelvet a fog zománcához hasonlítva figyelmeztetett munkánk nemzetfenntartó és -szolgáló jelentőségére. Méltatta elhunyt tagjaink tevékenységét, különös megbecsüléssel illetve Z. Szabó László sokágú és mélyenszántó kutató, könyvíró és -kiadó, valamint mozgalomfejlesztő teljesítményeit. Jelenlévő özege személyesen vette át a férje munkáját elismerő oklevelet és a Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma által odaítélt posztumusz díjat.

Grétsy László főtítka a Szövetségnek az utóbbi két esztendőben végzett munkájáról számolt be, amely – részben a TESZ és a TIT támogatása, a velük való együttműködés következtében – a számos nehézség ellenére is eredményesnek értékelhető. A közgyűlés időpontjaig 1277-re

emelkedett a tagok száma (sőt a közgyűlés további 29 tagot vett föl). Tíznel több tagszervezete létesült a Szövetségnek, köztük az erdélyi és a délvidéki partnerszervezet, valamint – itthon – az ifjúsági tagozat. Lapunk, az Édes Anyanyelvünk – elváltván a Széchenyi Társaságtól – immár saját kiadásunkban jelenik meg 5100 példányban. A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány – a több nagy és a számtalan, sokszor áldozatos felajánlott kisebb összegű hozzájárulás révén – sikeresen gyarapította vagyonát mintegy másfél millióra; s ebből már támogatásra is telt. (Erről lapunk más helyén adunk tájékoztatást. A szerk.) Az iskolai nyelvművelés szellemi támogatása végett a minisztérium számára még 1991-ben kritikai elemzést készítettünk mintegy ötven lelkes tanár részvételével. Védnökség versenyek felett, kiadványok támogatása bizonyítja a mozgalom élénkítő tevékenységét. Ugyancsak hatékonyra váltak a tanárok számára szervezett továbbképző táborok. A Nyelvtudományi Társasággal és az egri Eszterházy Károly Tanárképző Főiskolával közösen szervezett „anyanyelv-oktatási napok” idei (július 6–9-i) rendezvénye mintegy háromszáz magyartanár részvételével igen hasznosnak bizonyult. Feladatunkká vállaltuk „A magyar nyelv hete” országos mozgalomnak támogatását; az idén „A stílus maga az ember” témakörrel, Bánffy György megnyitójával kezdődött Nyíregyházán (s folytatódott több Szabolcs-Szatmár megyei városban). Pályázatainkat az értékmérés jegyében írtuk ki, mégpedig 1991-ben „Mit várok az Anyanyelvápolók Szövetségétől?” címmel, 1992-ben pedig (novemberi határidővel) „Hogyan beszél a mai ifjúság?” címmel. A táborok száma – hála a támogatásoknak – nyolcra emelkedett. Ezek között jelentős volt a csurgói és a kisújszállási, ezeken a Beszélni nehéz körök vezetői vettek részt. Képviselőtünket jelzi több intézményben való részvételünk, például szaktanácsadás formájában is; időszíróvá vált a „médiatörvény” napirendre tűzése alkalmából véleményünk nyilvánítása. (Bánffy György közölte, hogy az Anyanyelvápolók Szövetségének szakvéleménye nyomán javasolta az Országgyűlésben: a törvény írja elő a „mikrofon-

engedély” megszerzésének kötelezettségét a rádió és tévé hivatásos beszélői számára.)

Grétsy László a beszámolójában már említett tett néhány tervnek is minősülő, folytatandó akcióról, összegzésképpen a következő tennivalókat sorolta föl: a taglétszám további növelése, a partnerszervezetekkel való kapcsolat felvétele vagy élénkítése, az illetménylap (Édes Anyanyelvünk) még vonzóbbá fejlesztése, a magyar nyelv hete mozgalom lefrissítése, élénkítése, nyelvi értékek megmentése jegyében pályázatok kiírása, még több tábor (köztük külföldi) szervezése, országos felhívás kibocsátása a szóbeli érintkezés durvasággá fajuló jelenségeinek csökkentése végett, a korábbi kapcsolat felelevenítése az MKM-mel, valamint egy nyelvművelő díj létrehozása.

Mintegy harminc hozzászólás hangzott el ezután. Köztük programunk szempontjából okvetlenül megemlíthető Baranyai Károly minisztériumi főosztályvezető állásfoglalása a nyelvápolás minden tantárgy keretében történő érvényesítése, az alapvető készségek megbízható elsajátíttatása, az érettségi rangjának visszaállítása, a maximalizmus megszüntetése mellett. Javaslata hangzott el a magyar nyelv hetének Pest megyei rendezésére, iskolai konferencia megtartására az anyanyelvi nevelés össziskolai programmá tágítása tárgyában, a pedagógusképzőkben nyelvvizsga bevezetésére a felvétel alkalmával, helyi közönségszolgálatra, a felsőoktatásban általánosan bevezetendő anyanyelvi képzésre, sajtófigyelés szervezésére a külföldi nyelvművelésről. A Magyar Olvasás Társaság képviselője együttműködést ajánlott föl szövetségünknek.

Az elnöklő Deme László a helyi lehetőségek kiaknázására hívta föl a résztvevők figyelmét.

A lelkes elkötelezettség szellemében lefolyt közgyűlés eseményeiről nemcsak biztató emlékeink maradtak, hanem további ígéretes együttműködésre serkentő reményeink is megerősödtek.

Szende Aladár

Pályázati felhívás

Az Anyanyelvápolók Szövetsége pályázatot hirdet az 1993. évre anyanyelvi táborok szervezésére.

A szövetség szakmai és anyagi támogatást kíván nyújtani mindazon kezdeményezésekhez, amelyek felnőttek vagy fiatalok számára a szép magyar beszéd, a viselkedés- és magatartáskultúra értékeit kívánják közvetíteni tábori, tanfolyami mód-szerekkel, eszközökkel.

A pályázatokat 1992. december 10-ig várjuk az Anyanyelvápolók Szövetségének címe: 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

A pályázatoknak tartalmazniuk kell:

– a pályázó intézmény, iskola, közösség nevét, székhelyét, tevékenységi körének rövid leírását;

– a tábor helyét, idejét, létszámát, tervezett résztvevői körét;

– egy rövid, 1–2 oldalas koncepciót arról, milyen témával és milyen módon kívánnak foglalkozni a táborban;

– előzetes költségvetést arról, milyen anyagi források állnak rendelkezésükre a szervezésben; milyen kiadásokra számítanak; illetve milyen összegű támogatást kérnek a szövetségtől.

A szövetség igényeik szerint szakemberek bevonásával szakmai segítséget, szervezési és módszertani tanácsokat nyújt a táborok megrendezéséhez.

A szövetség e célra elosztható pénzét a szakemberekből álló bírálóbizottság döntése szerint az arra legérdemesebb pályázó közösségek kapják. A bírálóbizottság döntéséről az Édes Anyanyelvünk 1993. évi 1. számában adunk hírt.

HÍREK, BESZÁMOLÓK

Az 1992. évi Kazinczy-jutalmakról

Előző számunkban szoltunk az idei Kazinczy-díjak átadásáról, megemlítve az alapítványból származó másik két egyéni kitüntetésfajtát is: a Kazinczy-érmeket (külön szinten a középfokú iskolásokét meg a pedagógus- és lelkészjelöltekét) s a Kazinczy-jelvényeket (az általános iskolásokét). – Most az alapítványi kamatokból jutatható Kazinczy-jutalmak odaítéléséről adhatunk hírt. Ennek ünnepélyes kihirdetése és átadása az alapítólevél záradékának értelmében a tanintézetek évnnyitó ünnepségein történt meg.

A beszédművelő szakkörök számára összeállított – s az elmúlt évben bővített kiadásban ismét közreadott – Tanácsadó füzetben megtalálni: milyen célt szolgál és miféle tevékenységet díjaz a „Kazinczy család”-nak ez a legfiatalabb (de így is már második évtizedét taposó) „tagja”, a Kazinczy-jutalom. – Azoknak a beszédművelő („Beszélni nehéz!”) köröknek vezetőit és tagjait illeti, amelyek – általában több évi – folyamatos és közös munkájukkal, a rádióműsor példának elemzésével, feladatainak megoldásával s az ennek eredményéről kéthetenként való levélbeli beszámolóval nem egyénileg és kampányszerűen, hanem csapatmunkában és kitarító rendszerességgel szolgálják a maguk, egyben egymás, s mindezzel a nagy közösség beszéd- és magatartás-kultúrájának fejlődését-fejlesztését.

A válogatás sohasem könnyű: mindig többen érdemelnék, mint ahányan az évi keretbe beleférnek. De az elért eredmények, a megszerzett érdemek nem évülnek el, hanem halmozódnak, s átkerülnek a következő esztendőre-esztendőkre.

Ez évben az alábbi körök részesültek a jutalomban (zárójelben a szakkörvezető nevével):

I. Általános iskolákban működő körök

Arany János Általános Iskola, Szentgottárd (Váriné Trifusz Mária); – Kazinczy Ferenc Általános Iskola, Miskolc (Dorkó Miklósné); – Klapka György Általános Iskola, Komárom (Bóthe Andrásné és Molnár Istvánné); – II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola, Csurgó (Dani Margit); – Práter utcai Általános Iskola, Budapest (Vadász Gusztávné); – Vénkerti Általános Iskola, Székesfehérvár (Kárpátiné Frank Éva); – Általános Iskola, Borjád (Köves Béláné); – Általános Iskola, Somogyudvarhely (Csizmadia Lajosné); – Általános Iskola, Zalalövő (Császár Lászlóné).

II. Szakmunkásképzőkben és szakiskolákban működő körök

1. Sz. Bajáki Ferenc Szakmunkásképző, Budapest (Keppel Gyula); – Egészségügyi Szakiskola, irodalmi szakkör, Szolnok (Szekeres Ferencné); – Gépipró és Gyorsíró Szakiskola, Komárom (Lezsák Józsefné); – Gundel Károly Vendéglátóipari Szakmunkásképző, Budapest (Babiczy Veronika); – 318. Sz. Komárom Városi Szakmunkásképző, Komárom (Koppány Csabáné); – 205. Sz. Szakmunkásképző, Monor (Ragula Róbertné); – 51. Sz. Mező Imre Szakmunkásképző, Budapest (Sztolárik Erzsébet); – 526. Sz. Nagyváthy János Szakmunkásképző, Csurgó (Bartol Antal).

III. Gimnáziumokban és szakközépiskolákban működő körök

Balassi Bálint Gimnázium, Balassagyarmat (Bacsó Józsefné); – Baross Gábor Közgazdasági Szakközépiskola, Győr (Béres Márta); – Gábor Áron Egészségügyi Szakközépiskola, Karcag (Nagy Sándorné); – Herman Ottó Gimnázium, Miskolc (Kovács Ferencné); – Jókai Mór Gimnázium, alapítók, Komárom (Tóth Bertalanné); – Keleti Károly Dolgozók Szakközépiskolája, Budapest (Forgács Róbert); – Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola, alapítók, Miskolc (Brandstätter Györgyné); – Kossuth Lajos Gimnázium, Sátoraljaújhely (Forgácsné Pásztor Mária); – Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola, Tatabánya (Bodor Sándorné); – Móricz Zsigmond Gimnázium és Szakközépiskola, Kisújszállás (Pintér Sándor); – Széchenyi István Közgazdasági Szakközépiskola, Komárom (Miklós József); – Váci Mihály Gimnázium, Bányatereny (Tóth Norbertné).

IV. Művelődési házakban működő szakkörök

Művelődési Otthon, Mikóháza (Gulyás Istvánné); – Ságvári Művelődési Ház, Szege (Titkos Lajosné).

V. Tanári beszédművelő körök

Az Általános Iskola tanári köre, Mikóháza (Novák Jánosné); – A Radnai Béla Szakiskola és Szakközépiskola tanári köre, Budapest (Kerekes Barnabás).

Közéteszi – az alapítványi bizottság jóváhagyásával és minden érintettnek jókívánságait tolmácsolva –

Deme László

Nyelvművelő napok Adán

A Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület és Ada község Művelődési Központja 1992 októberében tizenkettedszer rendezte meg a Szarvas Gábor nyelvművelő napokat. Az immár több mint két évtizedes rendezvénysorozat idén kettős jubileumot ült: 160 éve született a nagy nyelvtudós és 120 éve indult útjára az általa szerkesztett Magyar Nyelvőr folyóirat.

Az idei nyelvművelő napok eseményei az adai színházterem előcsarnokában, a Szarvas Gábor emlékkiállítás megnyitásával kezdődtek, Hódi Éva megnyitó beszédével. Ezt követte a középiskolások kiejtési versenye, melyen tizenkét vajdasági iskola 23 tanulója vett részt. A szakmai zsűri a legjobb prózamondókat jutalmazta meg és részesítette dícséretben.

A második nap is a diákoké volt. Délelőtt az irodalmi nyelvművelő diákstúdió nyilvános rádiófelvétele zajlott, majd délután általános iskolások vetélkedtek. Összesen 16 iskola küldte el versenyzőit, s az iskolánként kétfős csapatok az adai művelődési ház színháztermének színpadán mérték össze tudásukat 400 fős szurkolótábor előtt: mennyire ismerik a magyar nyelv szókincsét, szólásait, rokon értelmű szavait. A nyelvi játékot a beszámoló írója vezette, s örömmel írhatom, hogy a tanulók ügyesen oldották meg a különféle feladatokat, s a játékba bekapcsolódtak a szurkolók is.

A harmadik napon a község szülöttjének, Szarvas Gábornak a főtérén álló szobrát koszorúzták meg a résztvevők képviselői. Ezt színvona-

las tudományos ülés követte, melynek központi témája volt az iskolai anyanyelvápolás. Az előadók a témakör neves vajdasági, csehszlovákiai és magyarországi képviselői voltak. Lánosz Irén Szarvas Gábor életéről és munkásságáról beszélt, Horváth Mátyás a szerb tanítási nyelvű iskolákban folyó magyar nyelvtanítás gondjait ecsetelte. Grétsy László az anyanyelvápolás új lehetőségeit és feladatait ismertette, Molnár Csikós László a vajdasági iskolákban folyó magyaroktatás gondjairól tartott előadást. Mulai Júlia a Szerémségben folyó nyelvtanoktatásról adott tájékoztatót, Pápayné Kemenczey Judit a népi gyermekjátékok, csúfolók és a nyelvtanítás kapcsolatait szemléltette. Ágoston Mihály a magyar nyelvtan vajdasági oktatásának jelenlegi és jövőbeli sorskérdéseit feszegette.

Ezen az ülésen adták át az idei Szarvas Gábor-díjakat. A kuratórium idén az egyiket Grétsy Lászlónak ítélte oda jelentős nyelvművelő munkásságáért, a másikat pedig az újdéki Magyar Szó szerkesztősege kapta nyelvművelő rovatáért, igényes nyelvhasználatáért. A díjakat a Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület elnöke, Kaszás Károly adta át.

A tudományos rendezvényt kiegészítette még író-olvasó találkozó Dudás Károly íróval, s a második este az újdéki színház előadását tekintették meg a rendezvény résztvevői.

Szűts László

Anyanyelv-oktatási napok – tizedszer

A magyartanárok és a nyelvészek kétevenként sorra kerülő országos találkozójának az idén is az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola adott otthont Egerben, július 6–9-ig. A tanácskozás középpontjában ezúttal a szövegismeret, a szövegértés, -alkotás és -interpretálás szerteágazó témakörei állottak. A mintegy 300 fős hallgatóság harmincnál is több előadást hallgatott meg, és a „napok” hagyományainak megfelelően általános, illetve középiskolai szekciókban vett részt az előadásokat követő vitákon, megbeszéléseken.

Az elméleti háttér és a gyakorlati lehetőségek bemutatására egyaránt törekedtek a konferencia szervezői. Feladatuk nem volt könnyű, mert, ahogy *Szathmári István* a tanácskozás összegezésakor említette, a szövegtan a tudományban is, az oktatásban is jelentős tért hódított ugyan, de a mai napig nincs egységes elmélete, definíciója, összefoglaló tankönyve, gyakorlati alkalmazása pedig még esetlegesebb. Természetes tehát, hogy az előadók is a legalapvetőbb kérdéseket érintették, és a most folyó kutatások eredményeiről tudtak beszámolni.

A város vezetőinek és a művelődési minisztérium képviselőjének a köszöntője után az első nap előadásai az elméleti megalapozást szolgálták. *Benkő Loránd* arról a veszteségről beszélt, amelyet a régi magyar szöveghagyománynak a társadalmi gyakorlatból való kiszorulása okozott. *Petőfi S. János* arra a kérdésre keresett választ, milyen a magyar szöveg. Ha a mondattal állítjuk szembe, akkor mindkettő a nyelvi rendszer egységének tekinthető, ha a megnyilatkozással, akkor mindkettő a kommunikáció egysége. *Békési Imre* a nyelv rend-

szertudományának és a nyelv használatának világosabb szétválasztásáról szólt, egy kommunikációs-funkcionális és egy rendszeres magyar nyelvtan szükségességéről, konkrét mondatokon mutatva be a rendszermondattal és az aktuális megnyilatkozás szétválasztását. Az elméleti kérdések tisztázásához járult hozzá *Deme László* is, figyelmeztetve a szövegismeret, szövegismeret és a szövegtan világos elkülönítésére. A szövegismeretnek át kell hatnia egész oktatásunkat, a szövegtannak a középiskolában és a felsőoktatásban kell helyet kapnia. A grammatika nem cél, hanem eszköz, amelynek szilárd ismerete megadja az igényes beszélőnek az állandó kontrollképességet. *Kiss Jenő* arra hívta fel a figyelmet, hogy az iskolába kerülő gyerekeknek több mint a fele még ma is nyelvjárási környezetben él, erről az anyanyelvi oktatásnak végre tudomást kell vennie. *V. Ráisz Rózsa* áttekintette a szövegtannak a stilisztikára, az irodalomtudományra, a műelemzésre gyakorolt hatását, kiemelve azt a 70-es években végbement pragmatikai fordulatot, amely fölkelte a szövegtan iránti érdeklődést.

A további három nap előadásainak témái még közelebről kapcsolódtak a gyakorlati pedagógiai munkához. Nagy érdeklődés kísérte az iskolai nyelvművelő mozgalmakról, versekről, táborokról szóló beszámolókat, *Herczegi Károly*, *Kerekes Barnabás*, *Miskolczy Margit*, *Kállai Eszter*, *Hármoriné Vácz Zsuzsa* előadásait, *R. Molnár Emma*, *Tatay Éva* és *Fekete László* versmondásra felkészítő tanácsait. Hallottunk arról, miként lehet a klasszikus retorikák szemléletét átültetni a gyakorlatba, milyen eredményekkel kecsegtet a stilisztika és a re-

torika összekapcsolt oktatása. Sokan utaltak az olvasástanítás, a szövegértés terén évek óta meglévő nehézségekre, kedvezőtlen statisztikákra, sokan elemezték diákok írásbeli megnyilatkozásait. Mások, például *Kernya Róza* és *Galgóczi Lászlóné* gyakorlati tanácsokat adtak kisiskolások szövegalkotásának – fogalmazási készségének – fejlesztéséhez. Többször szóba került a tankönyvek nyelve. E sorok írója például – szülőként is – arra keresett választ, hogy a tanulók kezébe adott szövegek arányban állnak-e használóik szövegértési képességeivel életkoruk egy-egy szakaszában.

Konkrét vers- és prózaelemzések is elhangzottak – a hallgatóság nagy öröme. *Dobóné Berencsi Margit* Szabó Lőrinc Tücsökzenéjének stílár-jegyein át mutatott rá a szépirodalmi szövegek nyelvi, erkölcsi nevelőerejére. *Nagy L. János* Weöres-verseken érzékeltette, hol lépi át az elemzés – és a szövegtan – a nyelvészet határait. *Jelenits Istvánnak* Kosztolányi Februári óda című versén végzett „szövegfeltárása”, ha majd olvasható lesz, mintául szolgálhat az iskolai verselemzésekben.

A konferencia zárószakaszában a nagy meleg és a zsúfolt program ellenére is hűségesen kitartó pedagógusok *Kádárné Fülöp Judit* tájékoztatóját hallhatták az iskolarendszer változásáról, a nemzeti alaptantervről és az új iskolarendszerről. *Kálmán Béla* akadémikus zárszavával ért véget a tanácskozás, amelynek kitűnő szervezéséért a házigazda egri főiskolát és a Magyar Nyelvtudományi Társaságot illesse a köszönet.

Heltainé Nagy Erzsébet

Tisztelgő kötet Fülöp Lajos 60. születésnapjára

Lapunk ez évi 2. számában, a *Hogyan beszél ma az ifjúság?* című pályázatunk meghirdetésekor röviden arra is utaltunk, hogy csaknem három évtizeddel ezelőtt a Magyar Tudományos Akadémia akkori Nyelvművelő Bizottságának kezdeményezése nyomán már volt egy hasonló pályázat, amely igen sikeresnek bizonyult, s számos igen értékes pályamunkával gazdagította a tudományt. Azt azonban nem említettük – miért is tettük volna? –, hogy a legjobb pályázatok beküldői között ott volt egy fiatal gyöngyösi tanár, Fülöp Lajos.

Akkor nem említettük, most azonban úgy érezzük, érdemes előhozakodni ezzel a régi emlékekkel. Ugyanis Fülöp Lajosból azóta jeles tudós, tanárok újabb nemzedékeinek nevelője lett, aki most már több mint egy évtizede az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékén oktat, főleg a nyelvjárást, a szociolingvisztikát, a stilisztikát és az anyanyelvi nevelés módszertanát művelve, s

akit most, hogy 1992. augusztus 19-én betöltötte 60. életévét, tanítványai, kollégái és barátai egy szép tanulmánykötettel lepletek meg. A kötet címe: *Nép – nyelv*, alcíme: *Tanulmányok Fülöp Lajos 60. születésnapjára*, két szerkesztője pedig Balázs Géza és Selmeczi Kovács Attila. A több mint húsz szerző között olyanok is szép számmal vannak, akik az Édes Anyanyelvünknek is rendszeres cikkírói: Fábíán Pál, Holczer József, Rácz Endre, Szathmári István.

A Fülöp Lajos gazdag szakirodalmi munkásságának gondosan összeállított jegyzékét is tartalmazó kötet éppen 100 oldalas, s pontosan 100 forintba kerül. Lehetséges, hogy a szerzők és szerkesztők e kis ravaszkodás segítségével kívánják az ünnepeltnek, hogy 100 évig éljen? Mi csak azt mondhatjuk erre: úgy legyen!

Grétsy László

Pontozó

Először az 1992. évi 2. számban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk közre.

1. *Hat verscim.* 1. Radnóti: Naptár. 2. Petőfi: Etelkéhez. 3. Radnóti: Pogány köszöntő. 4. Arany: Tetemrehívás. 5. Arany: A rab golya. 6. Petőfi: Forradalom.

II. Hétszer hét. 1. Yverdon. 2. Gyöngéd. 3. Egyszer. 4. Hegység. 5. Aranyos. 6. Akolnyi. 7. Akadály. A sorok megfelelő átrendezése után (7., 6., 1., 2., 5., 4., 3.) az átlóban olvasható verscím: A kenyér.

III. Tulajdonnévi szóegyenletek. 1. Berzsenyi. 2. Buddha. 3. Csaba. 4. Elemér. 5. Torda. 6. Enikő. 7. Gogol.

IV. „Állati” intarziák. 1. Okapi. 2. Gekko. 3. Szamár. 4. Puma. 5. Csótány. 6. Ökör. 7. Taki. 8. Sáska. 9. Tukán. 10. Lile.

V. Gárdonyi Géza a nyelvről. A magyar nyelv olyan, mint a fű, amely a pinceablakból is világosságra tör.

Azok közül a megfajtoink közül, akik – a pályázati kiírásnak megfelelően – legalább 80 pontot szereztek, a következők nyertek egy-egy értékes, szép könyvet: Bezák Tamás, Pécel, Isaszegi út 26/a. (2119); Czérna Ágnes, Jugoszlávia, Sl. P. Penézic u. 2. 24420 Kanizsa; Csejteji Györgyné, Győr, Bán Aladár u. 16/1. (9023); Fábián Éva, Devecser, Damjanich J. u. 8. (8460); Gyuris József, Szeged, Kátay u. 21. (6724); Köves Tibor, Kazincbarcika, Rákóczi tér 2. II/10. (3700); Petrőczy Sándorné, Hódmezővásárhely, Városház u. 2. (8600); Schreiberne Tóth Katalin, Gyúró, Széchenyi u. 39. (2464); Somogyi Botond, Románia, Str. Fintinek nr. 57/5. (3400) Cluj (Kolozsvár); Szász Réka, Budapest, Szendrő u. 28. (1126). Nyereményükhöz, amelyet postán kapnak meg, ez úton is gratulálunk.

A Pontozó újabb feladatai

I. Hétszer hét. Az ábra helyes kitöltése, azaz a meghatározásoknak megfelelő szavak beírása után úgy tessék átrendezni a sorokat, hogy az E betűk helyén átlósan egy évszázadokkal ezelőtt élt magyar lazművész neve legyen olvasható. A helyes megfejtés 15 pontot ér.

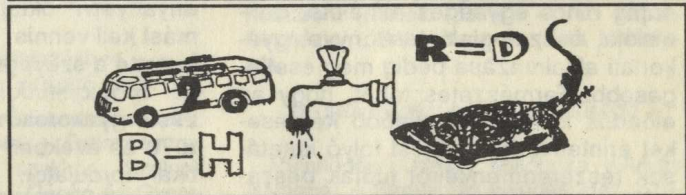
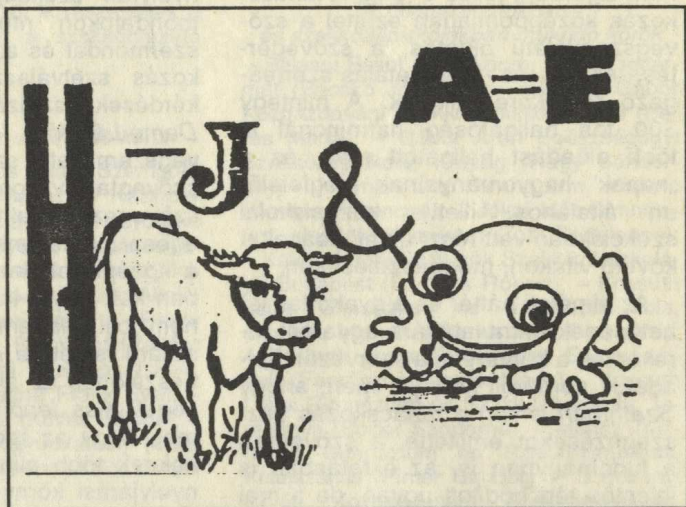
E							
	E						
		E					
			E				
				E			
					E		
						E	
							E

1. Dzsungelállat
2. Hatalmas
3. Bizalmas köszönet
4. Meséin nemzedékek nőttek fel
5. Fabula
6. Öklöző eszköz
7. Az első felelős magyar kormány belügyminisztere

II. Plusz egy szótag. Vastag szaruképződmény + 1 = díszes épület. Jogos az egyenlőségjel a két meghatározás között? Igen, jogos. A vastag szaruképződmény ugyanis *pata*. Ha ebbe beleszúrunk még egy szótagot – ezt jelzi a + 1 –, megkapjuk a második meghatározásnak megfelelő szót: *palota*. E szemléltető példa bizonyára elegendő ahhoz, hogy olvasóink a következő négy egyenlet titkát is felderítsék. Ha sikerült, akkor a beszűrő szótagokból egy ismert magyar író (felvett) nevét olvashatják össze. Ezt tessék beküldeni! (15 pont jár érte.)

1. Közterületnév + 1 = városok, tájegységek újabban már háttérbe szoruló közlekedési eszköze
2. Kivégez + 1 = rét
3. Vágó + 1 = karbantartó
4. (Mozdony) fűtőanyagot vesz fel + 1 – az Olta ömlő folyóval

III. **Két regény.** Két képrejtvényt nyújtunk át olvasóinknak. Mindkettőnek egy-egy jól ismert külföldi regény magyarra fordított címe a megfejtése. Mi ez a két cím? (Megfejtése 5-5 pont.)

IV. Állatsereglet. Ha olvasóink az itt következő meghatározásoknak megfelelő szavakat párosával összeolvassák, öt állatnevet kapnak eredményül. Az állatseregletben két hal, egy madár és két emlős található, az utóbbiak közül az egyik Ausztráliában, a másik Észak-Amerikában honos. Mindegyik állatért 3 pont, az egész állatseregletért tehát 15 pont jár.

1. Máazol + indiai pap
2. Bajusz is, szalonna is van ilyen + indulatszó
3. Szláv hogyan + erős kártyalap
4. Becézett juh + multság
5. Pirul + tüzel

V. **Petőfi – kétszer.** Ezúttal két szőrejtvényt közlünk. Megfejtésük egy-egy Petőfi-mű címe. A helyes megfejtés 5–5 pontot ér.

A település fővegének famunkása

Eszköz & albán pénz, hangulat – zuhanok

VI. Dobos László a nyelvről. Keresztrejtvényünk fő soraiba a Magyarok Világszövetsége egyik alelnökének, Dobos László szlovákiai magyar írnak egy a nyelvre vonatkozó megállapítását rejtettük el. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

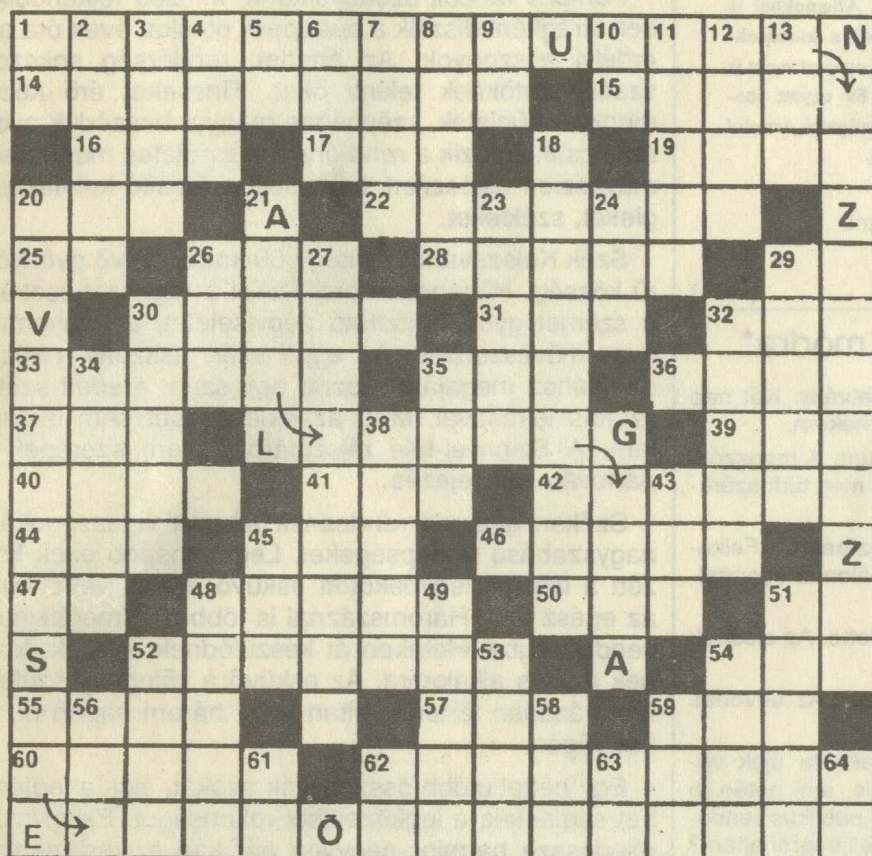
Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 90 pont, de 75 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A rejtvények megoldását 1993. február 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk. Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnek jó szórakozást kívánnak a rejtvények készítői:

Béky Lászlóné (V.)
Bertha Mária (IV.)
Doroszlai Elekné (II.)
Láng Miklós (I.)
Schmidt János (VI.)
Zsigmond Győző (III.)

Schmidt János:

VÉSZJELZÉS

VÍZSZINTES: 1. Dobos László szlovákiai író megállapításának kezdő szavai. 14. Mezőgazdasági gép. 15. Még pelyhes kiscsirke. 16. Suli, ugyan-csak diáknnyelven. 17. Kíméletlenül pusztít. 19. Szürke fém. 20. Ebédelő. 22. A cigaretta rabjává váló. 25. Szolmizációs hang. 26. Angol női név. 28. Rojtos szélű szarulemez egyes cetfajok szájában. 29. A hélium vegyjele. 30. Lesújtó szó a felelő diák számára. 31. Északnyugat, röv. 32. Francia politikus, légügyi miniszter Daladier kormányában (Pierre, 1895–1977). 33. Lankad. 35. Mellettem. 36. ... koncert; Kosztolányi Dezső verse. 37. Főnévképző. 39. Ahhoz tartozik, annak a része. 40. Nehéz seb az üres ...; közmondás Sirisaka Andor gyűjtéséből. 41. Ermanno Wolf-Ferrari vígoperája. 42. Havasi ...; hegyi növény, sziklakertek gyakori virága. 44. Edwardot is, Theodore-t is becézik így Londonban. 45. Selymet készít. 46. Sztár rajongója. 47. Dobog a szíve. 48. ...-havasok; a Keleti-Kárpátok része. 50. Az USA-ban használatos szabvány. 51. Dinnye nedve. 52. Csónakot a partra hajtó. 54. Kancsó része is lehet. 55. Calderón de la Barca szerint álom! 57. A jód és a rénium vegyjele. 59. Seregyei. 60. Katmandu a fővárosa. 62. Bokszesztyű kell hozzá.

FÜGGŐLEGES: 1. Az asztácium vegyjele. 2. Színpadi szende. 3. Aranyérmes. 4. Most reggel sütötték. 5. Zajhatárok! 6. Becézett Emilia. 7. A Panelkapcsolat c. film rendezője (Béla). 8. Letarolt erdőréssz. 9. A Fertő is ez. 10. Hat-száz, római számmal. 11. Indiai király, a buddhizmus államvallássá tevője. 12. Kendertörő eszköz. 13. Turku finn város svéd neve. 18. Szó szerkezet, görög eredetű műszóval. 20. A megállapítás folytatása. 21. A gondolat harmadik, befejező része. 23. A sivatag pusztító istene, Ozirisz és Ízisz testvére és ellenfele. 24. Ahhoz hasonló. 26. Mindannyian fejben tartjuk! 27. Ilyen papír az itatós. 29. A közvetlen közelébe. 30. Meglágyl a szíve. 32. Szürkészítő iparos. 34. Ércfejtésnél a jövesztést megkönnyíti. 35. Efféle. 38. Babaetetés egyik kelléke. 43. Arra a helyre. 45. Soproni sportklub elődje. 48. Idéz. 49. Így is becézik az Izidorokat. 51. Otthon, hajlék. 52. Kévekereszt. 53. Darálógépet használ. 54. Melyik helyre? 56. Albán pénznem. 58. Princípium. 59. Belőle kettő vágányt alkot. 61. Némán leső! 62. Ledőf a végén! 63. Vonat eleje! 64. Sajt fele!

Eddzük magunkat!

Néha a hivatásos tollforgatókat is megtréfálja a kétjegyű dz betű. Különösen akkor, ha felszólító módú igealakokban fordul elő.

Egyik közkedvelt, nagy példányszámú napilapunk életmódrovatát böngészve ez a cím tűnt a szemembe: „Edzzük immunrendszerünket”. A felkiáltójel elmaradása már meg sem lepett, annál inkább az ige helytelen írásmódja. Elolvastam a cikket, s találtam még egy ugyanilyen hibát. Kiemelt helyen, egy bekezdés elején díszelgett ez a mondat: „Kimerülés ellen edzzük vérkeringésünket!” Úgy látszik, az edz ige felszólító módú alakjának írásával hadilábon áll a cikkíró. Pedig csupán arra az egyszerű szabályra kellene ügyelni, hogy a kétjegyű betűk hosszú alakját mindig az első betűjegyűnek a megkettőzésével kell leírni, így természetesen a következő, teljes hasonlással létrejött szóalakokban is: edz + j = eddz!; fogódz(ik) + j = fogóddz!; játsz(ik) + j = játssz!; stb.

Kár volt ezekért a cikkbeli hibákért, mert miközben a szöveg fontos és megszívlelendő egészségmegőrzési ismereteket tartalmaz, a helyesírásban járatanabb olvasót félrevezeti.

Kövessük tehát a hasznos tanácsokat, de eddzük magunkat a helyesírásban is!

Gerendeli György

Szerzőinkhez

Kérjük szerzőinket, hogy írásaikat szabályos nyomdai formában készítsék el! Egy sorban 60 leütés, egy oldalon 26 sor szerepeljen, s a kéziratnak csak az egyik oldalára írjanak. Az írásjelek (vessző, pont, kettőspont, pontosvessző, felkiáltójel, kérdőjel, záró zárójel stb.) után egy leütés szünetet kell hagyni. A kéziratban csak a rövid *nyelvi adatok*-at emeljük ki; ezt egyszeres aláhúzással jelöljük, s a toldalékok kötőjellel kapcsoljuk. A bekezdést valóban beljebb kezdéssel jelöljük, ne a sorköz megnövelésével. Kérjük, hogy a számítógéppel készült írásokat is e formai követelményeknek megfelelően küldjék el. Szerkesztőségünk csak nyomdakész kéziratokat fogad el. A honorárium utalásához – a pénzügyi előírásoknak megfelelően – a személyi számról továbbra is szükség van.

Legyen a munkatársunk! Szeretnénk, ha az Édes Anyanyelvünkben Ön is mindig friss információkhoz juthatna. Ezért arra kérjük, hogy segítse a kölcsönös tájékoztatást. Ha bármilyen anyanyelvi, nyelvészeti megmozdulásról, rendezvényről, tanácskozásról, táborról, helyi kiadványról stb. tudomása van, írja meg lapunknak. Az előrejelzések mellett a különféle eseményekről szóló rövid híreket, beszámolókat is várjuk. Címünk: Édes Anyanyelvünk, 1364 Budapest, Pf. 122.

Bábeli szeminárium

Huszonöt országból 130 hallgatója van a Nemzetközi Bartók Szemináriumnak Szombathelyen. Akárcsak az elmúlt években, az idén is elsősorban európai országokból, de távolabbiakból, például Japánból, Koreából, Argentínából, Ko-

lumbiából, Kínából, Izraelből és az Egyesült Államokból is vannak hallgatói a kurzusoknak. Egy koreai csoport most is bejelentkezett, ők együtt jönnek el órákat hallgatni, tanulni Szombathelyre.

Nyilván a nyelvzavart jöttek tanulmányozni.

(Vas Népe, 1992. július 16.)

(B.G.)

Fejlődéstörténet magyar módra*

Elöttem két tudósírási invitáló nyomtatvány. Két nap különbséggel érkezett, a feleségemnek és nekem.

Az elsőn a szűrés időpontjaként két dátum. A megszólítás: „Tisztelt Cím!” Felkérem, hogy jelenjek meg tudósírási.

A másodikon egy dátum. „Behívó tudósírási”. Felkérés helyett egy kormányrendelet számát találom a nyomtatványon.

Mindkettőt a Galgavölgye Nyomda készítette. Az elsőnek a száma: 89.365. A másodiké: 91.020.

Az utóbbinak a feladója: az önkormányzat. Az udvarias meg még tanács!

Hogy is van ez? Tisztelt Önkormányzat! Ha újak vagyunk, mindent meg kell változtatni? Azt is, ami netán jó volt? Vagy netán erre is van 3000-es, nem publikus rendelet, hogy mindenben 180 fokos fordulatot kell végrehajtani?

Még nem késő!

Tisztelt Önkormányzat! Szeretnék „Tisztelt Cím” maradni, s „Behívó” helyett „Felkérés”-t kapni! Ha pedig az új szöveg kidolgozója a munkájáért esetleg jutalomban vagy prémiumban részesült, javasolom, hogy azt vegyék vissza tőle, s ezen a pénzen készíttessenek ismét emberközeli nyomtatványokat!

Kövesi László

* E kis cikket szerzője 1991 novemberében küldte be szerkesztőségünkbe. Vajon azóta változott-e arrafelé a „behívók” stílusa? (A szerk. megjegyzése)

Értesítjük vásárlóinkat, hogy 1992. április 30-ig

vaskohászati termékeinket

10%-os árengedménnyel

árusítjuk!

**5 tonnán felüli vásárlóinknak
további 5%-os engedményt adunk!**

Ha meggondoljuk, hogy 5000 kg-nál nagyobb súlyú vásárló legfőbb az afrikai elefántok közül akadhat néhány, joggal vélekedhetünk úgy, hogy ez a cég az 5%-os engedmény kínálásával nem vállal túlságosan nagy kockázatot! (A Hajdú-bihari Napló 1992. március 23-i számában találta Ónodi Gézané hajdúhadházi olvasónk. Közzéteszi: G.L.)

Ajándék Székről

Pártovátság

Pompás ráncolt szoknyáikban, hímzett fejkendőikben virágként díszítik a budapesti utcákat évek óta az erdélyi asszonyok. Az értetlen rendőrség sokszor szabálysértőknek tekinti őket. Kincseket érő kézimunkáik bűnjelek, szépséges magyar beszédük nyomán csak üldözik a rend őrei a becsületes munkával, művészien elkészített szőttéseiket árusító kalotaszegieket, székieket.

Szék Kolozsvártól mintegy 60 km-re fekvő gyönyörű község. Hűségesen őrzik lakói a régi szokásokat, a szemet gyönyörködtető népviseletet, a hagyományos művészetüket. Az egyik széki asszony a kézimunkához megajándékozott egy szép, eredeti széki szokás leírásával. Még az elnevezését sem ismerem. A Szinnyi-féle tájszótárban nem szerepel a *pártovátság* kifejezés.

Széken gyakran rendeznek alkalmi vigasságokat, nagyszabású ünnepségeket. Legfontosabb ezek között a lagzival egybekötött esküvő. Részt vesz rajta az egész falu. Háromszáznál is több párt meghívnak vendégségbe. Heteken át készülődnek, sütnek, főznek a jeles alkalomra. Az esküvő a vőlegény szüleinek házában történik, eltart vagy három napon át, a hét végén.

Egy héttel utóbb összehívják azokat, akik a legtöbbet segítettek, a legközelebbi rokonságot. Ekkor már mindössze harminc-negyven pár kap szíves meghívást a menyasszony szüleihez. Ezzel hálálják meg a baráti, rokoni segítséget. Ekkor is elkészül az aranylós húsleves, a finom töltöttkáposzta és nincs hiány más ingyencségekből sem. Szól a zene is hajnalig, áll a vígasság. Ezt nevezik Széken *pártovátság*-nak.

Egy-egy ilyen eseményre boldogan hazautaznak a Budapesten árusító asszonyok. Az élő közös hagyomány sokkal fontosabb az árusításnál. Ez tartja meg a magyarságukat.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Az 1992-es cégkódex csupán nyitánya lenne egy sorozatnak, mert szinte naponta jönnek létre új cégek, szűnnek meg vagy profitot váltanak. Azt tervezzük, hogy egy-másfél évenként rendszeresen megjelentetjük a cégkódexet.

Reméljük kezdeményezésünk megértésre talál városunk lakosai között. Munkatársaink hamarosan felkeresik Önöket.

Segítségüket előre is köszönjük.

Prím-Marketing Bt.

Pápa, Vasvári P. u. 18.

Erős a gyanúnk, hogy inkább profitot váltanak. A profitot azt mindegyik cég igyekszik megtartani, sőt még növelni is! (A Pápai Heti Tipp egyik idei számában bukkant rá Tóth Krisztián pápai olvasónk. Közzéteszi: G.L.)